

บทที่ 7

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “ภาพตัวแทนคนจนในรายการเกมโชว์ทางโทรทัศน์” มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การสร้างความหมาย “คนจน” ในรายการเกมปลดหนี้ และกลยุทธ์ในการติดตั้งความหมายดังกล่าว รวมทั้งเพื่อวิเคราะห์ถึงการสร้างความหมาย “คนจน” ของผู้รับสารคนจน โดยใช้แนวคิดเรื่องภาพตัวแทน (representation) ของ Stuart Hall และการประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคม (social construction of reality) เป็นแนวทางในการเข้าสู่วิทยาการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกการวิเคราะห์การสร้างความหมาย “คนจน” ในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participation observation) กับบริบทจริงในการใช้ชีวิตประจำวันของกลุ่มตัวอย่างคนจน 8 คน โดยในจำนวนนี้ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างหลัก 2 คน เพื่อวิเคราะห์การให้ความหมาย “คนจน” ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ของคนจนกับครอบครัวข้างในชีวิตประจำวันโดยละเอียดและเจาะลึก

ส่วนที่สองเป็นการวิเคราะห์การสร้างความหมายหรือการเข้ารหัสความหมาย (encoding) “คนจน” และกลยุทธ์การติดตั้งความหมายของรายการเกมปลดหนี้ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ที่ดัดแปลง (textual analysis) รายการเกมปลดหนี้ ที่ออกอากาศระหว่างเดือนพฤษภาคม 2549 - สิงหาคม 2549 จำนวน 8 ตอน ซึ่งนำเสนอที่มาจากความหลากหลายทางเศรษฐกิจและสังคมของคนจนที่เป็นผู้แข่งขัน อาทิเช่น อาชีพ เพศ อายุ ประสบการณ์ปัญหาเรื่องหนี้ เป็นต้น โดยผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์การสร้างความหมายหรือการเข้ารหัสความหมาย “คนจน” ผ่านองค์ประกอบการเล่าเรื่อง และองค์ประกอบของรายการเกมโชว์ หลังจากนั้นผู้วิจัยได้นำประเด็นข้อค้นพบจากการวิเคราะห์ที่ดัดแปลง มาทดสอบการถอดรหัสหรือการตีความหมาย “คนจน” จากกลุ่มผู้รับสารที่เป็นคนจน

ส่วนที่สามเป็นการวิจัยผู้รับสาร (audience research) เพื่อวิเคราะห์การถอดรหัสหรือตีความหมาย (decoding) “คนจน” ของผู้รับสารคนจน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มผู้รับสารคนจนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกเป็นผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ โดยเป็นกลุ่มเกษตรกรที่ปลูกพืชแบบผสมผสานตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงหรือเกษตรทฤษฎีใหม่ กลุ่มที่สองเป็นผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือหนี้เพิ่มขึ้น โดยเป็นกลุ่มเกษตรกรที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยวหรือผู้ใช้แรงงานภายใต้ระบบทุนนิยม รวมทั้งหมดจำนวน 8 คน เพื่อวิเคราะห์การถอดรหัสหรือตีความการต่อสู้ทางความหมาย (struggle of meaning) รวมถึงการตีความและต่อรอง (interpret and negotiate) กับรหัสความหมาย “คนจน” ตามที่รายการเกมปลดหนี้

เข้ารหัสความหมายไว้ ทั้งนี้เพื่อดูเงื่อนไขที่ทำให้รายการเกมปลดหนี้ มีอำนาจในการกำหนดนิยามของ “คนจน”

สรุปผลการศึกษา

ส่วนที่ 1 คนจนในชีวิตประจำวัน

ตามแนวทางสำนักวัฒนธรรมศึกษา เห็นว่า ในการดำเนินชีวิตประจำวันคนจนต้องมีปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้าง เพื่อเป็นการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (cultural identity) ของคนจน และยังเป็นพื้นที่ของการแข่งขันการสร้างความหมาย ทั้งนี้เพื่อรักษาความแตกต่างของสถานภาพของชนชั้นในสังคม เช่นเดียวกับที่คนจนมีการให้ความหมาย “ความจน” ผ่านปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้าง ผู้วิจัยใช้การรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก และสังเกตการณ์ชีวิตประจำวันของคนจนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างหลัก โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มคนจนที่มีหนี้เพิ่มขึ้น ได้แก่ ป้าสุวรรณี ชัยรัตน์ และกลุ่มคนจนที่มีหนี้ลดลง ได้แก่ พี่มัญญ เทศนา สำหรับการให้ความหมายของ “คนจน” ผ่านการดำเนินชีวิตประจำวันของกลุ่มตัวอย่างทั้งสองคน มีรายละเอียดดังนี้

1. ชีวิตประจำวันของคนจน

1.1 คนจนที่มีหนี้เพิ่มขึ้น ความหมาย “คนจน” ที่ชัดเจนประการหนึ่งที่ผู้วิจัยสังเกตการณ์จากการใช้ชีวิตในหนึ่งวันของป้าณี คือ คนจนเป็นผู้ใช้แรงงาน และคนจนเป็นผู้ที่ขาดแคลนทางเศรษฐกิจ แต่อย่างไรก็ตามในชีวิตประจำวันของป้าณี กลับเป็นพื้นที่ในการต่อรองกับผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าทางเศรษฐกิจ รวมถึงเพื่อนร่วมงาน สามี และลูก อาทิเช่น เทคนิค “การหยุดงาน” ต่อดองการเป็นพนักงานกวาดถนน หรือ “การแซว” เพื่อนร่วมงานที่เป็นพนักงานประจำที่มีความใกล้ชิดกับหัวหน้างานจนได้ทำงานล่วงเวลา หรือในบทบาทความเป็นแม่ ป้าณีมีวิธีการต่อรองด้วยการพูดแบบที่เล่นที่จริงในการไล่ลูกและครอบครัว เมื่อป้าต้องการนอนงีบในบ้านของตนหลังเลิกงาน รวมทั้งการให้เงินสามีที่เมาเหล้า ด้านหนึ่งอาจเป็นการยอมรับอำนาจทางสังคมที่เหนือของสามีป่า ขณะเดียวกันป้าณีเลือกที่ใช้วิธีการ “บ่นว่าสามี” ในการต่อรองอำนาจของสามีอยู่เป็นประจำ

1.2 คนจนที่มีหนี้ลดลง จากการผ่านประสบการณ์ตรงของความทุกข์ยาก ในอดีต พี่มัญญเคยเป็นแรงงานรับจ้าง และเกษตรกรที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว ที่ทำให้ต้องตกอยู่ภายใต้วงจรของหนี้สิน ทั้งนี้เพราะผลผลิตขายไม่ได้ราคาและต้องกู้เงินมาลงทุนใหม่ทุกปี ทำให้พี่มัญญตั้งคำถามกับ “คนจน” ที่มีลักษณะของการสะสมทุนทางสังคมภายใต้ระบบทุนนิยม ที่ต้องทำงานหนักผลิต

และสร้างผลกำไรให้กับชนชั้นนายทุน พี่มณูญได้รับความรู้จากการอบรมที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนา ห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ และนำมาทำการเกษตรผสมผสานในพื้นที่ของตนเอง ซึ่งทำให้มีรายได้และคุณภาพชีวิตแตกต่างจากการเป็นแรงงานรับจ้างและการปลูกพืชเชิงเดี่ยว การดำเนินชีวิตประจำวันของพี่มณูญ สะท้อนให้เห็นรูปแบบทางเลือกการดำเนินชีวิตของ “คนจน” ที่เน้นการพึ่งพาตัวเอง ทุกวันพี่มณูญจะใช้เวลาส่วนใหญ่ในสวนเกษตรผสมผสานของตนเอง ซึ่งสร้างรายได้ที่มั่นคง และมีความสุขจากงานที่ตนเองสามารถกำหนดและควบคุมได้ตามความต้องการของตนเอง อีกทั้งพี่มณูญยังใช้เวลาในการทำงานร่วมกับภรรยาแตกต่างจากเดิมที่เคยออกไปทำงานรับจ้าง

2. การใช้สื่อในชีวิตประจำวันของคนจน

2.1 การใช้สื่อในการรับฟังข่าวสารบ้านเมือง และความรู้ในการประกอบอาชีพ สำหรับป่าณีจะมีโอกาสได้ดูโทรทัศน์ตอนเย็นหลังเลิกงาน โดยเลือกที่จะดูรายการข่าว ซึ่งเป็นช่องทางที่ “คนจน” ใช้สร้างความรู้ให้กับตนเอง โดยเฉพาะความรอบรู้สถานการณ์บ้านเมือง ที่ป่าณีจะเอาไว้พูดคุยกับเพื่อนบ้านทุกเช้าก่อนจะออกไปทำงาน ดังนั้นเป้าหมายของการใช้สื่อของป่าณีก็เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมกับเพื่อนบ้าน ขณะที่พี่มณูญที่ใช้เวลาช่วงเช้าในการรับฟังข่าวสารจากรายการวิทยุ แต่พี่มณูญจะแตกต่างจากป่าณีที่จะรับฟังรายการความรู้การเกษตร โดยพี่มณูญจะนำความรู้ที่ได้รับฟังมาประยุกต์ใช้กับการทำการเกษตรผสมผสานของตน

2.2 การใช้สื่อเพื่อความบันเทิง สำหรับป่าณีไม่ค่อยมีเวลาในการดูละครมากนัก เนื่องจากความเหนื่อยล้าและต้องตื่นไปทำงานตั้งแต่เช้า อย่างไรก็ตามป่าณีเลือกที่จะดูหนังแผ่น วีซีดีที่เหมาะสมกับเวลาการทำงานของตนมากกว่า ขณะที่พี่มณูญจะใช้เวลาช่วงเย็นดูรายการสารคดี ชีวิตสัตว์ร่วมกับลูก หรือบางครั้งจะได้ดูละครที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับชีวิตของชาวบ้านในชนบท และช่วงก่อนนอนจะได้รับฟังเพลงลูกทุ่งจากวิทยุ ซึ่งสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของตนเอง

3. การสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน

3.1 การสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในครอบครัว

1) “คนจน” มีความอดทนกับการดูแลคนในครอบครัว และมีวิธีการต่อรองความหมายนั้น คนจนที่มีหนี้เพิ่มขึ้นอย่างป่าณี สร้างความหมาย “คนจน” ผ่านการทำหน้าที่ความเป็นแม่และภรรยา โดยเฉพาะผู้หญิงที่เป็นเมียค่อนข้างต้องทำหน้าที่ที่ดีของการเป็น “ภรรยา” และเป็น “แม่” ที่ต้องมีหน้าที่ในการเลี้ยงดูให้ได้รับการศึกษาที่ดี อย่างไรก็ตาม ป่าณีใช้วิธีการต่อรองอำนาจของสามีด้วยการ “บ่นสามีอยู่บ่อยๆ” ทั้งนี้อาการ “บ่นสามี” ของป่าณีเกิดขึ้นได้ เนื่องจากป่าณีมีอำนาจทางเศรษฐกิจเหนือกว่าสามี หรือกรณีของการต่อรอง ความหมาย “คนจนที่เป็นแม่”

ที่ต้องดูแลลูกๆ เช่นที่ป่าณีออกไปไล่ลูกชายและหลานที่มักมากินนอนอยู่ที่บ้านของป่าณี รวมทั้งการกล่าวในเชิงตำหนิลูกชายของตนเองเมื่อมีโอกาส

2) คนจนต้องช่วยกันทำมาหากิน และมีความรับผิดชอบดูแลคนในครอบครัว คนจนที่หนี้ลดลงอย่างพื้มีบุญ สร้างความหมาย “คนจน” ผ่านการทำหน้าที่ความเป็นพ่อและสามี โดยแต่ละคนในครอบครัวต่างฝ่ายต่างทำหน้าที่ที่แตกต่างกัน ภรรยาขายผลผลิตและนำข้อมูลจากภายนอก ขณะที่สามีมีหน้าที่ผลิตพืชผักออกไปขายตามความต้องการของภายนอก ซึ่งแตกต่างจากเดิมที่สามีมักเป็น “ช่างทำหน้า” ในการตัดสินใจต่างๆ โดยภรรยา “ช่างทำหลัง” เป็นผู้ที่รับฟังและปฏิบัติตาม นอกจากนี้บทบาทความเป็น “พ่อ” ต้องทำงานหาเลี้ยงลูกให้ได้กินอยู่ และมีการศึกษาที่ดี สำหรับการสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนจนกับคนในครอบครัว สรุปดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 7.1

เปรียบเทียบการสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ ระหว่างคนจนกับคนในครอบครัว

	คนจนที่หนี้เพิ่มขึ้น	คนจนที่หนี้ลดลง
การสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในครอบครัว	คนจนต้องมีความอดทน และมีความรับผิดชอบต่อคนในครอบครัว และมีวิธีการต่อรองความหมายดังกล่าว	คนจนต้องช่วยกันทำมาหากิน และมีความรับผิดชอบต่อคนในครอบครัว

3.2 การสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในที่ทำงาน

1) การสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับหัวหน้า คนจนที่มีหนี้เพิ่มขึ้นอย่างป่าณีสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับหัวหน้าว่า “คนจน ต้องปฏิบัติตามคำสั่งและไม่ตีตัวเสมอหัวหน้า” โดยเป็นการสร้างความหมายผ่านการเป็น “ลูกน้อง” โดยป่าณีต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขสั่งคมการทำงานในระบบราชการ ที่ยึดกฎระเบียบและระบบการอุปถัมภ์ค้ำชู ขณะเดียวกันป่าณีมีวิธีการต่อรองความหมายดังกล่าว โดยใช้พื้นที่ส่วนตัวนอกเวลา หรือการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการกับกลุ่มเพื่อนร่วมงาน รวมทั้งวิธีการประท้วงเงียบด้วยการหยุดงานต่อรองกับหัวหน้า เมื่อป่าณีต้องการเรียกร้องให้มีการหมุนเวียนเปลี่ยนงาน

ในขณะที่ กลุ่มคนจนที่มีหนี้ลดลงอย่างพื้มนุญสร้าง ความหมาย “คนจน” ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน โดยพื้มนุญเคยเห็นด้วยว่า “คนจน ที่เป็นลูกน้องต้อง รับผิดชอบทำตามหน้าที่หัวหน้าสั่ง” อย่างไรก็ตามพื้มนุญมีวิธีการต่อรองด้วยการ “ลาออก” มาทำ การเกษตรผสมผสานบนที่ดินของตนเอง โดยสร้าง ความหมายทางเลือกว่า คนจนต้องพึ่งพิงตัวเอง

2) การสร้าง ความหมาย “คนจน” ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน คนจนที่มีหนี้เพิ่มขึ้นอย่างป่าณีสร้าง ความหมาย “คนจน” ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน อีกประการหนึ่งว่า “คนจน ต้องช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยมีวิธีการต่อรองความหมาย ดังกล่าว” โดยป่าณีและเพื่อนร่วมงานจะให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจเล็กๆ น้อยๆ ในกลุ่ม เพื่อนสนิท หรือมีการพึ่งพิงทางสังคมด้วยการพูดคุยปัญหาของตนเอง ในขณะที่เดียวกันป่าณีมี วิธีการต่อรองความหมายนั้น ด้วยการ “การแซว” เพื่อนร่วมงานที่เป็นพนักงานประจำ ที่ได้รับ ค่าจ้างและสวัสดิการตกต่างจากป่าณีที่เป็นพนักงานชั่วคราว

ในขณะที่ กลุ่มคนจนที่มีหนี้ลดลงอย่างพื้มนุญสร้าง ความหมาย “คนจน” ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานว่า “คนจน” เป็นผู้ ที่สร้างเครือข่ายความรู้และการทำงาน แบบพึ่งพาซึ่งกันและกัน ทั้งนี้พื้มนุญมีการรวมกลุ่มกับเพื่อนที่เป็นเกษตรกรในละแวกบ้าน โดย เดินทางไปดูการปลูกพืชเกษตรธรรมชาติ และช่วยเหลือกันด้านการเพาะปลูกแบบผสมผสาน ปัจจุบันพื้มนุญหันมาทำการเกษตรผสมผสานโดยมีภรรยาของตนเป็นเพื่อนร่วมงาน มีการแบ่ง หน้าที่ของความเป็นเพื่อนร่วมงานระหว่างกันค่อนข้างชัดเจน โดยภรรยาพื้มนุญจะนำผลผลิต ออกขาย ขณะที่พื้มนุญจะเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการเพาะปลูกพืชในสวน สำหรับการสร้าง ความหมาย “คนจน” ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนจนระหว่างคนจนกับคนในที่ทำงาน สรุป ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 7.2

เปรียบเทียบการสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์
ระหว่างคนจนกับคนในที่ทำงาน

	คนจนที่หนี้เพิ่มขึ้น	คนจนที่หนี้ลดลง
การสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในที่ทำงาน	“คนจน” ต้องปฏิบัติตามคำสั่ง และไม่ตีตัวเสมอหัวหน้า และ “คนจน” ต้องช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน รวมทั้งมีวิธีการต่อรองความหมาย ดังกล่าว	“คนจน” ที่เป็นลูกน้องต้อง รับผิดชอบทำตามหน้าที่หัวหน้า สิ่ง รวมทั้งมีวิธีการต่อรองด้วยการลาออกจากงาน และเปลี่ยนอาชีพ

3.3 การสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่

1) “คนจน” ต้องพยายามหาเงินมาใช้หนี้ และมีวิธีการต่อรองความหมาย ดังกล่าว คนจนที่หนี้เพิ่มขึ้นอย่างป่าณีสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ โดยเห็นว่า “คนจน” ต้องพยายามหาเงินมาใช้หนี้ ทั้งนี้ป่าณีมีวิธีการต่อรองความหมาย ดังกล่าว ด้วยการพูดขอผ่อนผันกับเจ้าหน้าที่ รวมทั้งการใช้หนี้เท่าที่มี การทำตัวสบายๆ และการแสดงพฤติกรรมกดดันในสถานการณ์ที่ต้องเผชิญหน้ากับเจ้าหน้าที่ ทั้งนี้หากพิจารณาจากแง่มุมของป่าณีแล้ว การใช้หนี้เป็นวิธีการรักษาสัมพันธภาพอันดีระหว่างเจ้าหน้าที่กับลูกหนี้ไว้ เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางการเงินให้กับคนจนได้ในระดับหนึ่ง

2) คนจนที่มีโอกาสปลดหนี้ โดยต้องยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นการพึ่งพิงตนเอง คนจนที่หนี้ลดลงอย่างพินิจ สร้างความหมาย “คนจน” ผ่านการเป็นลูกหนี้ โดยการทำการเกษตรผสมผสานที่ยึดหลักการพึ่งตนเองแทนการพึ่งคนอื่นภายนอก รวมถึงลดการกู้เงินจากเจ้าหน้าที่เพื่อนำมาลงทุนในสิ่งที่เกินตัว ในทุกวันพินิจมีรายได้จากพืชผักในแปลงเกษตรผสมผสาน อีกทั้งรายได้แบบรายเดือนจากไม้ผล และรายได้แบบรายปีที่ได้จากการเลี้ยงปลา ทำให้พินิจสามารถนำเงินไปปลดหนี้ที่เกิดจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว โดยยอดหนี้สินมีจำนวนลดลงทุกปี สำหรับการสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนจนกับเจ้าหน้าที่ สรุปดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 7.3

เปรียบเทียบการสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์
ระหว่างคนจนกับเจ้าหน้าที่

การสร้างความหมาย	คนจนที่หนี้เพิ่มขึ้น	คนจนที่หนี้ลดลง
“คนจน” ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่	“คนจน” ต้องพยายามหาเงินมาใช้หนี้ และมีวิธีการต่อรองความหมายดังกล่าว	“คนจน” ที่มีโอกาสปลดหนี้ ต้องไม่พึ่งพิงเจ้าหน้าที่ แต่ต้องสะสมเงินจากรายได้ตนเอง นำมาลงทุนแบบไม่เกินตัว

สำหรับคนจนที่หนี้เพิ่มขึ้นและคนจนที่หนี้ลดลง มีการสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้างในชีวิตประจำวันแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้เนื่องจากประสบการณ์ทางสังคมของกลุ่มตัวอย่างมีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะคนจนที่หนี้ลดลงอย่างพินิจ เป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์การเป็นผู้ใช้แรงงานและเกษตรกรที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่เน้นผลกำไรตามความคิดของระบบทุนนิยม แต่อย่างไรก็ตามการมีชีวิตอยู่บนสายพานการผลิตกลับทำให้ชีวิตต้องอยู่ในวงจรหนี้สินที่เพิ่มพูนมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากผลผลิตทางการเกษตรมีราคาตกต่ำ ขณะที่ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ทำให้ขาดทุนเกือบทุกปี และต้องกู้เงินมาลงทุนใหม่เป็นแบบนี้เกือบทุกปี แต่ด้วยเหตุที่พินิจเคยเข้าอบรมการทำเกษตรผสมผสานตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงหรือเกษตรทฤษฎีใหม่ที่เน้นการพึ่งตนเอง พินิจจึงได้มาทำการเกษตรบนที่ดินของตนเอง ทำให้มีรายได้สามารถนำไปใช้หนี้ให้ลดลงได้ แตกต่างจากคนจนที่หนี้เพิ่มขึ้นอย่างป่าณีที่ไม่มีที่ดินที่เป็นของตนเอง จึงมีเพียงแรงงานที่จะทำงานแลกกับเงินค่าจ้างรายวัน อีกทั้งยังขาดเครือข่ายการสื่อสารที่ขยายความรู้ในการประกอบอาชีพ แตกต่างจากคนจนที่หนี้ลดลงอย่างพินิจที่มีทั้งเครือข่ายเพื่อนเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ซึ่งประสบการณ์ทางสังคมจากการมีปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันนี้เอง ที่เป็นปัจจัยกำหนดให้คนจนทั้งสองกลุ่มสร้าง ความหมาย “คนจน” ที่แตกต่างกัน

ทั้งนี้เมื่อเปรียบเทียบการต่อรองความหมาย “คนจน” ระหว่างป่าณีกับพินิจ พบว่าพินิจจะมีการต่อรองความหมาย “คนจน” มากกว่าป่าณี ทั้งนี้อาจเกิดจากเงื่อนไขสำคัญที่พินิจมีแตกต่างจากป่าณี 4 ประการ คือ ประการแรก ปัจจัยผลิตทางเศรษฐกิจ พินิจมีที่ดินซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ ทำให้พินิจมีทางเลือกในการดำเนินชีวิต โดยเปลี่ยนจากการเป็นแรงงานรับจ้างและเกษตรกรที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว มาทำการเกษตรแบบผสมผสาน ประการที่สอง การสะสมทุนทางเศรษฐกิจ ในปีี่สามที่พินิจเริ่มมีรายได้จากการทำการเกษตรผสมผสาน ซึ่ง

พืมนูญจะกันเงินส่วนหนึ่งสำหรับการลงทุนด้านการเกษตรต่อไป ประการที่สาม การมีทุนความรู้ โดยพืมนูญมีการสร้างเครือข่ายการสื่อสารกับผู้มีความรู้ด้านการเกษตร ในที่นี้คือ เจ้าหน้าที่ศูนย์ ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ประการที่สี่ การขยายเครือข่ายการ สื่อสารออกไป โดยพืมนูญจะมีการรวมกลุ่มเพื่อนบ้านที่เป็นเกษตรกร ซึ่งมีโอกาสเข้าอบรมทาง การเกษตร และเป็นเครือข่ายพัฒนาด้านการเกษตรกรร่วมกันในกลุ่มตน สำหรับเงื่อนไขที่เป็น ปัจจัยกำหนดสร้างและต่อรองความหมาย “คนจน” สรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 7.4

เปรียบเทียบเงื่อนไขที่เป็นปัจจัยกำหนดสร้างและต่อรองความหมาย “คนจน”

เงื่อนไขในการสร้างและ ต่อรองความหมาย “คนจน”	พืมนูญ	ป่าณี
1. ที่ดินซึ่งเป็นปัจจัยการ ผลิต	มีที่ดิน 9 ไร่สำหรับการ การเกษตรแบบผสมผสาน	ไม่มีที่ดินสำหรับเพาะปลูก
2. การสะสมทุนการ เศรษฐกิจ	มีรายได้จากการเกษตร และ สะสมไว้สำหรับการลงทุน	ขาดโอกาสสะสมทุน เพราะมี รายได้แบบรายวัน และมีหนี้ ต้องไ้ใช้
3. การขยายทุนความรู้	ได้รับความรู้การทำเกษตร ผสมผสานจากศูนย์ศึกษาการ พัฒนาห้วยฮ่องไคร้อัน เนื่องมาจากพระราชดำริ	ขาดช่องทางในการขยายทุน ความรู้
4. การสร้างเครือข่ายอาชีพ	มีการสร้างกลุ่มที่นำไปสู่การ พัฒนาอาชีพ	ขาดการรวมกลุ่มในลักษณะ การพัฒนาอาชีพ

ส่วนที่ 2 คนจนในรายการเกมปลดหนี้

จากการวิเคราะห์การสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านองค์ประกอบการเล่าเรื่อง (narration) และองค์ประกอบรายการเกมโชว์ ผู้ผลิตรายการเกมปลดหนี้ได้เข้ารหัสความหมาย “คนจน” ในรายการเกมปลดหนี้ และมีกลยุทธ์ในการติดตั้งความหมายดังกล่าว สรุปได้ 5 ประเด็น ดังนี้

1. สาเหตุของคนจนหรือความยากจน

ผู้ผลิตรายการได้สร้างความหมาย “คนจน” ในขอบเขตเกี่ยวกับสาเหตุของคนจนหรือความยากจน ผ่านองค์ประกอบการเล่าเรื่องในรายการทุกตอน โดยเฉพาะการวางบุคลิกตัวละคร มีดังนี้

1) คนจนคือผู้ที่ล้มเหลวในการลงทุนประกอบอาชีพ ผู้ผลิตรายการติดตั้งความหมายดังกล่าวผ่านองค์ประกอบการเล่าเรื่องในรายการทุกตอน โดยเฉพาะแก่นความคิดที่ผู้ผลิตรายการกำหนดไว้ว่า ตัวละครหลักคนจนที่เป็นผู้แข่งขันต้องเป็นหนี้ และมีชีวิตที่ยากลำบาก ทั้งนี้ผู้ผลิตรายการมีอำนาจในการลดทอนให้ปัญหาความยากจนว่า เป็นปัญหาระดับปัจเจกบุคคล มากกว่าจะเป็นปัญหาระดับโครงสร้างทางเศรษฐกิจหรือสังคมที่กว้างขึ้น

2) คนจนคือ ผู้ที่เกิดมาขาดใช้เวรกรรม ผู้ผลิตรายการสร้างความหมาย “คนจน” ว่า คนจนเป็นผู้ที่ “มีเวรกรรม” “รับกรรม” และ “รับบาปกรรม” ถือเป็นความทุกข์ในชีวิตเป็นผลจากการกระทำของตน อาจจะเป็นชาตินี้หรือชาติที่แล้ว โดยผู้ผลิตรายการได้ใช้กลยุทธ์การทำให้ความหมาย “คนจน” ที่เป็นเรื่องทางวัฒนธรรมกลายเป็นเหมือนภาวะทางธรรมชาติที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ โดยลดทอนให้คนจนเป็นผู้มีกรรมเฉพาะในด้านลบหรืออกุศลกรรมเพียงด้านเดียวให้กับความหมาย “คนจน” ทั้งนี้คนจนที่มีชีวิตที่ลำบากให้ถือเป็นกรรมที่คนจนจะต้องชดใช้ และคนจนไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ อีกทั้งยังทำให้คนจนยอมรับสภาพความไม่เท่าเทียมกันในสังคม โดยที่คนจนอาจไม่ตั้งข้อสงสัย หรือไม่ท้าทายต่อความยากลำบากในชีวิตของตนเอง

3) คนจนคือ ผู้ที่ชีวิตถูกกำหนดโดยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือโชคชะตา ผู้ผลิตรายการสร้างความหมาย “คนจน” ดังกล่าวผ่านองค์ประกอบการเล่าเรื่อง โดยเฉพาะการวางบุคลิกให้กับตัวละครหลักคนจนที่เป็นผู้แข่งขัน ให้มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่า จะช่วยให้ลูกสาวหายป่วยจากโรคคลื่นหัวใจรั่ว หรือความเชื่อในโชคชะตาที่จะทำให้ตนเองมีอนาคตที่ดีขึ้น โดยผู้ผลิตรายการได้ใช้กลยุทธ์การทำให้ความหมาย “คนจน” ที่เป็นเรื่องทางวัฒนธรรมกลายเป็นเหมือนภาวะทางธรรมชาติ โดยความยากจนหรือคนจนเป็นภาวะที่ถูกลิขิตแล้ว จากโชคชะตาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์หมายความว่า ภาวะความยากจนจึงเป็นภาวะที่คนจน ไม่อาจแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงได้ ภายใต้

ความเชื่อดังกล่าว คนจนย่อมมีความอดทนต่อความยากลำบากในชีวิตของตนเอง มากกว่าการเรียกร้องให้เกิดแก้ไขปัญหาคความยากจน จากปัจจัยภายนอกในระดับสังคมหรือโครงสร้าง

ในส่วนของกลยุทธ์ในการตีความหมาย “คนจน” ในขอบเขตของสาเหตุปัญหา คนจนหรือความยากจน ผู้ผลิตรายการได้ใช้กลยุทธ์หลักการทำให้เห็นความจริงบางด้าน ในการตีความหมาย กล่าวคือ สาเหตุของความยากจนในมิติทางเศรษฐกิจ โดยเกิดจากคนจนกู้เงินมาลงทุนแล้วล้มเหลว ซึ่งเป็นการลดทอนให้ปัญหาความยากจนเกิดจากของปัจเจกบุคคลในมิติเศรษฐกิจเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ผู้ผลิตรายการไม่ได้พูดถึงความจริงในระดับลึก คือ สาเหตุของความยากจนในมิติอื่นๆ อาทิเช่น คนจนขาดโอกาสในการศึกษาและบริการสาธารณสุขของภาครัฐ รวมถึงคนจนที่เป็นผู้ขาดอำนาจในกระบวนการตัดสินใจในกระบวนการนโยบาย เป็นสาเหตุของความยากจน ที่เกิดจากปัจจัยภายนอกหรือเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่สลับซับซ้อน ซึ่งเป็นผลจากความสัมพันธ์ที่ไม่เสมอภาคในสังคม ทั้งนี้ผู้ผลิตรายการได้ประกอบบริบทความหมายให้ “คนจน” กลายเป็นเป็นปัญหาเฉพาะส่วนเดียว โดยเฉพาะการเป็นปัญหาระดับปัจเจกบุคคลในมิติทางเศรษฐกิจ โดยที่ปัญหาคนจนหรือความยากจนไม่ได้ถูกมองเป็นองค์รวม ในขณะเดียวกัน ผู้ผลิตรายการได้ใช้กลยุทธ์การทำให้เรื่องเล่าให้ความหมาย “คนจน” ที่เป็นเรื่องทางวัฒนธรรมกลายเป็นเหมือนภาวะทางธรรมชาติ โดยการให้ความหมาย “คนจน” ว่า คนจนเป็นผู้ที่ “มีเวรกรรม” “รับกรรม” และ “ชดใช้กรรม” รวมทั้งการให้ความหมาย “คนจน” ว่าเป็นชีวิตถูกกำหนดโดยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือโชคชะตา ซึ่งทำให้ภาวะความยากจนเป็นภาวะทางธรรมชาติที่ติดตัวคนจน โดยคนจนไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ ทำให้คนจนต้องยอมจำนนต่อความยากลำบากในชีวิตที่เกิดขึ้น

2. ผลที่ตามมาของคนจนหรือความยากจน

ผู้ผลิตรายการได้สร้างความหมาย “คนจน” ซึ่งเกี่ยวข้องกับผลที่ตามมาของคนจนหรือความยากจน ผ่านองค์ประกอบการเล่าเรื่องในรายการทุกตอน โดยเฉพาะการวางบุคลิกตัวละครฉาก และการสื่อสารด้วยภาพ มีดังนี้

1) คนจน คือ ผู้ที่มีอาชีพใช้แรงงาน มีรายได้น้อย และไม่มีความมั่นคง ผู้ผลิตรายการสร้างความหมาย “คนจน” ดังกล่าว ผ่านองค์ประกอบการเล่าเรื่องในรายการทุกตอน โดยเฉพาะองค์ประกอบการวางลักษณะภายนอกและการแต่งกาย ให้ตัวละครหลักคนจนที่เป็นผู้แข่งขันมีความแตกต่างจากผู้ดำเนินรายการ รวมถึงเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ซึ่งนำไปสู่การสร้างความหมาย “คนจน” ว่า คนจนใช้แรงงานประกอบอาชีพรับจ้าง มีรายได้ไม่แน่นอน และไม่มีความมั่นคง ในส่วนนี้ผู้ผลิตรายการได้ลดทอนความหมายของ “งาน” สำหรับคนจนว่า เป็นงานที่ต้องใช้แรงงาน และผลิตซ้ำความหมายงานที่ใช้แรงงานของคนจนว่า ให้ผลตอบแทนน้อย และไม่มีความมั่นคง โดยคนจนเองไม่มีการตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับความเป็นธรรมในเรื่องค่าจ้างแรงงาน รวมทั้งการ

มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมด้อยกว่าผู้ดำเนินรายการชนชั้นกลางคนเมือง เป็นการทำให้การให้ความหมายภาพแบบฉบับคนจนที่เป็นเรื่องทางวัฒนธรรม ได้กลายเป็นเหมือนภาวะทางธรรมชาติที่คนจนไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้

นอกจากนี้ ผู้ผลิตรายการได้ใช้กลยุทธ์การสร้างความเป็นอื่นในการติดตั้งความหมาย โดยเปรียบเทียบความแตกต่างแบบคู่ตรงข้าม ระหว่างตัวละครหลักคนจนที่เป็นผู้แข่งขันกับผู้ดำเนินรายการ โดยเฉพาะการเปรียบเทียบลักษณะคู่ตรงข้ามผ่านร่างกาย และเครื่องแต่งกาย ระหว่างตัวละครหลักคนจนที่เป็นผู้แข่งขันกับผู้ดำเนินรายการ ทำให้ความหมาย “คนจน” ที่ว่าคนจนใช้แรงกายทำงานมีความชัดเจนมากขึ้น ทั้งนี้แต่ละชนชั้นมีการใช้ร่างกาย และมีเครื่องแต่งกายที่แตกต่างกัน สำหรับคนจนใช้ร่างกายทำงาน และมีเครื่องแต่งกายที่เหมาะสมสำหรับการทำงานที่ต้องเคลื่อนไหว เห็นได้จาก ตัวละครหลักคนจนส่วนใหญ่ทั้งหญิงและชายจึงใส่กางเกงสำหรับการทำงานของคนจนที่ใช้แรงกายที่ต้องมีเหงื่อ หรือสกปรกได้ง่าย เครื่องแต่งกายเสื้อผ้าสีเข้มหรือดำจึงเหมาะสมกับตัวละครหลักคนจนที่เป็นผู้แข่งขัน

2) คนจน คือ ผู้ที่ขาดโอกาสทางการศึกษา ผู้ผลิตรายการได้สร้างความหมาย “คนจน” ดังกล่าว ผ่านองค์ประกอบการเล่าเรื่องโดยเฉพาะการวางบุคลิกให้ตัวละครหลักคนจนที่เป็นผู้แข่งขัน เกี่ยวกับเป้าหมายหรือความต้องการในชีวิต ทั้งนี้ผลที่ตามมาของความยากจนอันเกิดจากหนี้สิน ทำให้ตัวละครหลักคนจนที่เป็นผู้แข่งขัน ไม่สามารถมีเงินส่งเสียให้ลูกหรือหลานให้ได้รับการศึกษา ผู้ผลิตรายการใช้กลยุทธ์การติดตั้งความหมาย “คนจน” โดยการเชื่อมโยงเหตุผลของการขาดโอกาสทางการศึกษาว่า มาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจภายในครอบครัวของคนจน ทำให้คนจนต้องแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยตัวเอง ในขณะเดียวกัน ผู้ผลิตรายการใช้การศึกษาเป็น “ความหวัง” ในการหลุดพ้นจากความยากจน โดยเป็นหนทางที่จะทำให้คนจนมีโอกาสเปลี่ยนสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม “ความหวัง” ที่จะเห็นลูกหรือหลานมีอนาคตที่ดีกลับเป็นเครื่องพันธนาการให้คนจนต้องทำงานรับจ้าง และยอมรับสภาพความเป็นอยู่ที่เรื้อรังแค้นด้วยความอดทน

3. ภาพลักษณ์ของคนจนที่ปรากฏต่อภายนอก

ผู้ผลิตรายการได้สร้างความหมาย “คนจน” ในขอบเขตเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของคนจนที่ปรากฏต่อภายนอกว่า คนจน คือ ผู้ที่ขาดแคลนด้านวัตถุ ผู้ผลิตรายการสร้างความหมาย “คนจน” ว่า คนจนเป็นผู้ที่ขาดแคลนด้านวัตถุ ผ่านองค์ประกอบการเล่าเรื่องในรายการทุกตอน ส่วนใหญ่ผู้ผลิตรายการจะใช้การสื่อสารด้วยภาพ ผู้ผลิตรายการได้ใช้กลยุทธ์หลักในการติดตั้งความหมาย “คนจน” ด้วยการนำใช้กลยุทธ์การสร้างภาพแบบฉบับให้กับคนจน โดยเฉพาะภาพบ้านที่ทรุดโทรม ในขณะเดียวกันการใช้กลยุทธ์การสร้างความเป็นอื่นในการติดตั้งความหมาย “คนจน”

โดยผู้ผลิตรายการมีการใช้เสียงบรรยายของผู้ดำเนินรายการ กล่าวเปรียบเทียบความขาดแคลนด้านวัตถุให้กับภาพตัวแทนคนจน ในลักษณะของการแบ่งแยก “เขาหรือเธอ” กับ “เรา” กล่าวคือ “เขาหรือเธอ” ผู้ที่ด้อยอำนาจเชิงเศรษฐกิจกว่า “เรา” ผู้ดำเนินรายการที่มีการกำหนดตำแหน่งแห่งที่เดียวกับเพื่อนบ้าน

4. บุคลิก-นิสัยของคนจน

ผู้ผลิตรายการได้สร้างความหมาย “คนจน” ในขอบเขตเกี่ยวกับบุคลิก-นิสัยของคนจนหรือความยากจนว่า

1) คนจนคือผู้มีหนี้สิน และไม่คิดหนี้หนี้ ผู้ผลิตรายการติดตั้งความหมายดังกล่าว โดยใช้เสียงสัมภาษณ์ตัวละครหลักคนจนที่เป็นผู้แข่งขัน ที่กล่าวถึงหนี้สินของตนเองหรือครอบครัว ทำให้ต้องทำงานหาเงินมาใช้หนี้ ทั้งนี้ผู้ผลิตรายการได้สร้างบรรทัดฐานให้คนจนที่เป็นหนี้ยึดถือ กล่าวคือ คนจนที่เป็นหนี้ต้องไม่คิดหนี้หนี้ แต่คนจนต้องทำงานหาเงินมาใช้หนี้ และด้วยเหตุนี้ “หนี้” จึงเป็นที่มาแห่ง “ทุกข์” ของคนจน

2) คนจนเป็นผู้ที่มีความอดทนต่อความทุกข์ โดยผู้ผลิตรายการสร้างความหมาย “คนจน” ให้เป็นผู้ที่อดทนต่อความทุกข์ที่ตนเองเผชิญอยู่ ผ่านองค์ประกอบการเล่าเรื่องในรายการทุกตอน โดยเฉพาะการวางบุคลิกให้กับตัวละคร โดยใช้กลยุทธ์การเชื่อมโยงกับบทบาทพ่อหรือแม่ที่อดทนทำงานเพื่อลูกและครอบครัว การติดตั้งคุณลักษณะสำคัญให้กับคนจนดังกล่าว ผู้ผลิตรายการเป็นผู้ที่มีอำนาจในการลดทอนให้ปัญหาความยากจน เป็นปัญหาที่ต้องแก้ไขในระดับปัจเจกบุคคลหรือในระดับครอบครัว ผ่านองค์ประกอบการเล่าเรื่องในรายการแต่ละตอน

3) คนจน คือ ผู้ที่รักและดูแลคนในครอบครัวที่พึ่งตนเองไม่ได้ ผู้ผลิตรายการได้สร้างความหมาย “คนจน” ดังกล่าวผ่านองค์ประกอบการเล่าเรื่องในรายการทุกตอน โดยสมาชิกในครอบครัวคนใดคนหนึ่งอาจเจ็บป่วย ได้แก่ การต้องดูแลลูกที่กำลังศึกษาเล่าเรียน หรือมีพ่อแม่ที่ชราภาพต้องดูแล สำหรับกลยุทธ์ในการติดตั้งความหมายดังกล่าว คือ การเชื่อมโยงกับบทบาทความเป็นแม่และภรรยา หรือบทบาทความเป็นพ่อ ในส่วนของการให้ความหมาย “คนจน” ในบทบาทแม่ที่ดูแลลูกด้วยความรักที่เสียสละ และบทบาทความเป็นภรรยาที่มีหน้าที่ดูแลสามี ทั้งนี้ผู้ผลิตรายการได้ลดทอนให้ความหมาย “คนจน” กลายเป็นปัญหาที่ต้องแก้ไขในครอบครัว โดยเฉพาะการผนวก “คนจน” เข้ากับภาพอุดมคติของบทบาทของความเป็นพ่อและแม่ ดังนั้นคนจนที่เป็นพ่อหรือแม่ จึงมีหน้าที่จะต้องกระทำการที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อบุคคลในครอบครัว ตามที่สังคมสร้างบทบาทนั้นไว้ให้ถือปฏิบัติ มากกว่าที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพความไม่เท่าเทียมกันจากสังคมภายนอก

สำหรับผู้ผลิตรายการได้ใช้กลยุทธ์หลักในการติดตั้งความหมายบุคลิก-นิสัยของคนจน ด้วยการใช้กลยุทธ์การสร้างภาพแบบฉบับให้กับคนจน ซึ่งเป็นการลดทอนความเป็นมนุษย์ของคนจน โดยการติดตั้งสาร์ตอะที่เป็นคุณลักษณะสำคัญให้กับคนจน ได้แก่ ความอดทน และความรักและดูแลคนในครอบครัว รวมถึงการสร้างบรรทัดฐาน “การไม่คิดหนีหนี้” ให้คนจนยึดถือ นอกจากนี้ผู้ผลิตรายการได้ใช้กลยุทธ์การสร้างความเป็นอื่นในการติดตั้งความหมาย “คนจน” โดยเปรียบเทียบความแตกต่างแบบคู่ตรงข้ามระหว่าง “เขาหรือเธอ” ตัวละครหลักคนจน กับ “เรา” ผู้ดำเนินรายการและผู้ชมโทรทัศน์ ทั้งนี้ผู้ผลิตรายการใช้วิธีการเปรียบเทียบผ่านการเล่าเรื่องของผู้ดำเนินรายการที่เป็นคนนำเข้าเรื่อง ที่มักจะอธิบายถึงคนจนที่เป็นผู้แข่งขันว่า มีเฉพาะชีวิตด้านที่ต้องประสบกับความทุกข์ยาก หรือต้องเผชิญกับมรสุมที่เข้ามาตลอด ซึ่งแตกต่างจากชีวิตของทั่วไปที่ชีวิตจะต้องมีทั้งสุขและทุกข์ปะปนกันไป นอกจากนี้ ผู้ผลิตรายการได้ใช้กลยุทธ์การสร้างความเป็นอื่น ด้วยการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่าง “เขาหรือเธอ” ที่เป็นตัวละครหลักคนจนที่เป็นผู้แข่งขัน กับ “เรา” ที่เป็นผู้ดำเนินรายการและผู้ชมโทรทัศน์ โดยเฉพาะประเด็นเรื่องความแก่ชราของ “เขาหรือเธอ” ที่แตกต่างจาก “เรา” ขณะเดียวกันผู้ผลิตรายการยังใช้จุดยืนของ “เรา” ในการเล่าเรื่องผ่านผู้ดำเนินรายการทั้งสองคนที่เป็นตัวแทนของชนชั้นกลางในการสร้างความหมาย “คนจน”

5. วิธีการแก้ไขปัญหาคคนจนหรือความยากจน

ผู้ผลิตรายการได้สร้างความหมาย “คนจน” ในขอบเขตเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาคคนจนหรือความยากจน ผ่านองค์ประกอบการเล่าเรื่องในรายการทุกตอน โดยเฉพาะองค์ประกอบด้านการวางบุคลิกให้กับผู้ดำเนินรายการ วิธีการแข่งขัน และรางวัลในการแข่งขัน สรุปได้ดังนี้

1) คนจน คือ ผู้ที่ใช้แรงกายทำงานแข่งกับเวลา ผู้ผลิตรายการสร้างความหมาย “คนจน” ดังกล่าว ผ่านองค์ประกอบการเล่าเรื่องโดยเฉพาะวิธีการแข่งขันปลดหนี้ครั้งแรกและการปลดหนี้ครั้งหลัง ผู้ผลิตรายการได้ออกแบบเกมการแข่งขันที่เลียนแบบการทำงานในระบบทุนนิยมที่กำหนดให้ผู้ใช้งานใช้เวลาให้น้อยที่สุดให้ได้ผลผลิตมากที่สุด ทั้งนี้ผู้ผลิตรายการให้อำนาจในการกำหนดกติกาผ่านผู้ดำเนินรายการที่นำเข้าเรื่อง และผู้ดำเนินรายการนำเล่นเกมเป็นผู้มีอำนาจในการควบคุมให้ตัวละครหลักคนจนที่เป็นผู้แข่งขันต้องปฏิบัติตามกติกาที่กำหนดไว้ แสดงให้เห็นว่า คนจนขาดอำนาจในการควบคุมร่างกายในการทำงาน โดยต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ผู้ดำเนินรายการชนชั้นกลางคนเมืองกำหนดขึ้น

2) คนจนคือผู้รับความช่วยเหลือจากชนชั้นกลาง ผู้ผลิตรายการสร้างความหมาย “คนจน” ดังกล่าว ผ่านองค์ประกอบการเล่าเรื่องโดยเฉพาะการวางบุคลิกให้กับตัวละครหลักคนจนให้เป็นผู้ที่รับความช่วยเหลือ ในทางตรงข้ามได้วางบุคลิกให้กับผู้ดำเนินรายการเป็นผู้ให้ความ

ช่วยเหลือ โดยเฉพาะการแสดงความรู้สึกเห็นอกเห็นใจที่แสดงให้เห็นถึงอำนาจที่แตกต่างกันของตัวละครหลักคนจน กับผู้ดำเนินรายการชนชั้นกลางคนเมือง ทั้งนี้ผู้ผลิตรายการได้ใช้อำนาจที่เหนือกว่าทางเศรษฐกิจ เห็นได้จากความรู้สึกเห็นอกเห็นใจหรือการให้ความช่วยเหลือ ในขณะที่ผู้ดำเนินรายการยังมีอำนาจในการกำหนดประเด็นสัมภาษณ์ โดยเฉพาะการตอกย้ำความรู้สึกสะท้อนอารมณ์ ให้เกิดขึ้นกับตัวละครหลักคนจนที่เป็นผู้แข่งขันที่เป็นผู้ตอบคำถาม

3) คนจนที่อดทนได้รับกำลังใจจากสังคม ผู้ผลิตรายการสร้างความหมาย “คนจน” ดังกล่าวผ่านองค์ประกอบการเล่าเรื่อง โดยเฉพาะการวางบุคลิกให้กับผู้ชมการแข่งขัน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ภาครัฐ และผู้ดำเนินรายการ ให้เป็นผู้ที่นั่งตบมือและส่งเสริมให้กำลังใจกับตัวละครหลักคนจน ในการแข่งขันปลดหนี้ทั้งสองช่วงหลักของรายการ ในทางตรงข้ามตัวละครหลักคนจนที่เป็นผู้แข่งขัน ที่ต้องใช้แรงกายทำงานด้วยความรวดเร็ว ให้เสร็จตามกติกาที่กำหนดไว้ แสดงให้เห็นว่าคนจนที่เป็นผู้แข่งขันเป็นผู้ที่สร้างความสุขให้กับชนชั้นกลาง โดยผู้ชมเกมการแข่งขันมีอำนาจ ในการจับจ้องการใช้ร่างกายของตัวละครหลักคนจนที่เป็นผู้แข่งขัน ทั้งนี้ผู้ผลิตรายการได้ใช้ความรู้สึกการให้กำลังใจ หรือความเห็นอกเห็นใจ ควบไว้เบื้องหน้าเพื่อใช้ประโยชน์ร่างกายจากตัวละครหลักคนจนที่เป็นผู้แข่งขัน ในการสร้างความสุขสนุกสนานตื่นเต้นให้กับตนเอง

4) คนจนมีโอกาสปลดหนี้ ผู้ผลิตรายการสร้างความหมาย “คนจน” ดังกล่าวผ่านองค์ประกอบการเล่าเรื่อง โดยเฉพาะการวางบุคลิกให้คนจนมีความต้องการหรือเป้าหมายในชีวิตว่าต้องการปลดหนี้ รวมถึงการกำหนดโครงเรื่องให้ตัวละครหลักคนจนที่เป็นผู้แข่งขันทุกคนสามารถปลดหนี้ได้ และการใช้รางวัลที่เป็นสัญลักษณ์ของการแก้ไขปัญหาหนี้ในมิติทางเศรษฐกิจในระดับปัจเจกบุคคล ควบคู่ไปกับการใช้ภาพแสดงความรู้สึกดีใจที่คนจนสามารถปลดหนี้ได้ ทั้งนี้ผู้ผลิตรายการได้ใช้ช่วงเวลาในการแข่งขันเป็นพื้นที่ในจินตนาการ ทำให้ตัวละครหลักคนจนที่เป็นผู้แข่งขันได้รับ “โอกาส” ที่ไม่เกิดขึ้นได้จริงในโลกความเป็นจริง ซึ่งตลอดทั้งปีที่มีการออกอากาศจะมีตัวละครหลักคนจนที่เป็นผู้แข่งขัน 36 คน ทั้งนี้การสร้างความหมายว่า คนจนมีโอกาสปลดหนี้จึงเป็นการผลิตและผลิตซ้ำให้คนจนยอมรับที่จะอดทนมีชีวิตอยู่อย่างคนจนต่อไป

สำหรับการสร้างความหมาย “คนจน” ในขอบเขตเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขปัญหาคนจนหรือความยากจน ผู้ผลิตรายการได้ใช้กลยุทธ์ในการติดตั้งความหมายดังกล่าว ดังนี้

ประการแรก กลยุทธ์การสร้างความเป็นอื่นให้กับตัวละครหลักคนจนที่เป็นผู้แข่งขัน ผู้ผลิตรายการใช้การเปรียบเทียบความแตกต่าง ระหว่างผู้ดำเนินรายการกับตัวละครหลักคนจนที่เป็นผู้แข่งขัน ทั้งนี้ความแตกต่างได้ทำให้ความหมาย “คนจน” ที่ผู้ผลิตรายการต้องการติดตั้งมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการกำหนดตำแหน่งแห่งที่ให้ตัวละครหลักคนจนที่เป็นผู้แข่งขันเป็นผู้ที่ต้องเผชิญกับความยากลำบากในชีวิต และมีหนี้สินที่เกิดจากการทำมาหากิน ในทาง

ตรงข้ามกับผู้ผลิตรายการชนชั้นกลางคนเมือง ได้กำหนดฐานะของตนเองไว้เป็นผู้นำปัจจัยความช่วยเหลือโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจสำหรับให้คนจนนำไปใช้ปลดหนี้ ดังนั้น จุดยืนของผู้ผลิตรายการเป็นการมองผ่านกรอบของระบบอุปถัมภ์ โดยเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือที่มีอำนาจเหนือกว่า คนจนที่ เป็นผู้รับความช่วยเหลือ เห็นได้จาก ผู้ดำเนินรายการเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับตัวละครหลัก คนจนที่ เป็นผู้แข่งขัน และผู้ผลิตรายการเลือกใช้คำสัมภาษณ์ของคนจนที่ เป็นผู้แข่งขันยืนยันคำกล่าวนั้น รวมถึงการแสดงความเห็นอกเห็นใจความทุกข์ของคนจน และมีอำนาจในการกำหนดกติกากการแข่งขันในรายการ ขณะที่คนจนที่ เป็นผู้แข่งขันต้องปฏิบัติเงื่อนไขที่วางไว้ในท้ายที่สุด คนจนเป็นผู้รับเงินรางวัลจากผู้ผลิตรายการ โดยผู้ดำเนินรายการใช้อำนาจในการควบคุมเกมการแข่งขันผ่านสัญญาณนาฬิกาจับเวลาและนกหวีด

ประการที่สอง กลยุทธ์การสร้างจินตนาการที่เกินจริงให้กับคนจน (Fantasy) การอ้างอิงถึงจินตนาการเกินจริงเป็นการกล่าวถึงความจริงบางส่วน โดยที่มีความหมายในระดับลึกที่ไม่ได้พูดถึง (deeper meaning) ในส่วนของการอ้างอิงถึงจินตนาการเกินจริง ผู้ผลิตรายการได้ใช้เวลาในช่วงท้ายให้ตัวละครหลักที่ เป็นผู้แข่งขัน หรือใช้เสียงบรรยายกล่าวเป็นบทสรุปทิ้งท้าย ประกอบกับการใช้ภาพคนจนที่ เป็นผู้แข่งขันเดินนำเงินไปใช้หนี้ที่ธนาคาร เป็นกลวิธีหนึ่งที่ทำให้ผู้ชมที่ติดตามมาตลอดรายการรับรู้ ว่า คนจนที่มีชีวิตที่ยากลำบาก สามารถนำเงินไปปลดหนี้ของตนเองได้แล้ว แต่อย่างไรก็ตาม การสร้างความหมายที่อ้างอิงอยู่กับจินตนาการดังกล่าว อาจเป็นความจริงบางส่วนของการปลดหนี้สื่อสารไปยังผู้ชม แต่อย่างไรก็ตามยังมีความจริงอีกส่วนหนึ่งที่ทางผู้ผลิตรายการไม่ได้พูดถึง คือ คนจนที่ เป็นผู้แข่งขันบางคนจนยังต้องดูแลสามีที่ป่วยเป็นอัมพฤกษ์ และยังต้องทำงานหนักต่อไปให้ลูกๆ ได้รับการศึกษา ขณะที่บางคนต้องดูแลลูกที่ยังป่วยด้วยโรคคลื่นหัวใจรั่ว

ประการที่สาม กลยุทธ์การผนวกรวมความหมาย “คนจน” (inclusion) และการกีดกันความหมายอื่นออกไป (exclusion) ผู้ผลิตรายการให้ความหมาย “คนจน” โดยใช้กลยุทธ์การผนวกรวมความหมาย และกีดกันความหมายอื่นออกไป กล่าวคือ ผู้ผลิตรายการมีการผนวกรวมคนจนเข้าไว้ในระบบทุนนิยม ขณะเดียวกันกลับกีดกันให้คนจนเป็นเพียงผู้ใช้แรงงาน แต่ไม่ใช่เจ้าของปัจจัยการผลิตภายใต้เศรษฐกิจระบบทุนนิยม ทั้งนี้ผู้ผลิตรายการมีการออกแบบการแข่งขันเลียนแบบการทำงานในระบบทุนนิยม โดยผู้ผลิตรายการได้ผนวกความหมายให้ เป็นตัวละครหลักคนจนที่ เป็นผู้แข่งขัน ขณะเดียวกันได้กีดกันให้คนจนเป็นผู้ใช้แรงงานของระบบทุนนิยม โดยเงื่อนไขเบื้องต้นของผู้แข่งขันว่า ต้องเป็นผู้ใช้ร่างกายทำงานแข่งขันกับเวลาได้ กล่าวคือ เวลาของระบบทุนนิยมจะมีคุณค่าก็ต่อเมื่อก่อให้เกิดผลผลิตได้ ทั้งนี้หากตัวละครหลักคนจนที่ เป็นผู้

แข่งขันสามารถทำตามเงื่อนไขได้ ถือได้ว่าเป็นคนดีของระบบทุนนิยมที่สมควรจะได้รับรางวัล คือเงินสำหรับการปลดหนี้

ส่วนที่ 3 คนจนในการชมรายการเกมปลดหนี้

สำหรับผลการศึกษาในส่วนนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อค้นพบจากการวิเคราะห์การเข้ารหัสหรือการสร้างความหมาย “คนจน” ของรายการเกมปลดหนี้ โดยนำความหมาย “คนจน” ตามที่กล่าวสรุปไว้ในส่วนที่สอง ไปให้ผู้รับสารคนจน 2 กลุ่มถอดรหัสหรือตีความหมาย ได้แก่ กลุ่มแรกคือผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ เป็นกลุ่มที่เคยมีประสบการณ์ล้มเหลวจากการเป็นแรงงานในระบบทุนนิยม จากนั้นเปลี่ยนนำแนวคิดแบบเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่มาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต กลุ่มที่สองคือผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือหนี้เพิ่มขึ้น เป็นกลุ่มเกษตรกรหรือผู้ใช้แรงงานในโรงงานแปรรูปผลผลิตการเกษตร ผู้รับสารคนจนทั้งสองกลุ่มมีบริบทการดูรายการเกมปลดหนี้ และการถอดรหัสความหมาย “คนจน” สรุปได้ดังนี้

1. บริบทการดูรายการเกมปลดหนี้ของคนจน

กลุ่มคนจนที่มีหนี้คงที่หรือเพิ่มขึ้น มีแนวโน้มยอมรับต่อสถานการณ์ทางสังคม (social situation) ตามตัวละครหลักคนจนที่เป็นผู้แข่งขันเผชิญอยู่ในรายการเกมปลดหนี้ ในทางตรงข้ามกลุ่มคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้กลับมีการตั้งคำถามกับชุดรหัสหลักที่เกมโชรติดตั้งไว้ กล่าวคือ คนจนสามารถทำงานปลดหนี้ได้ด้วยตัวเอง ไม่ควรที่จะรอพึ่งพิง หรือการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจจากคนอื่น

2. การถอดรหัสความหมาย “คนจน” ของผู้รับสารที่เป็นคนจน

2.1 สาเหตุของ “คนจน”

1) คนจนเป็นผู้ที่ล้มเหลวในการลงทุนประกอบอาชีพ ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือหนี้เพิ่มขึ้น ส่วนใหญ่ตีความหมายในทิศทางเดียวกับที่เข้ารหัสไว้ในรายการเกมปลดหนี้ โดยเห็นด้วยว่า คนจนเป็นผู้ที่ล้มเหลวในการลงทุนประกอบอาชีพ ในขณะที่ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ มีการต่อรองความหมาย โดยเห็นว่า สาเหตุความล้มเหลวในการลงทุนด้านการเกษตรมาจากต้นทุนการผลิตที่สูง และราคาผลผลิตตกต่ำ นอกจากนี้ยังยกตัวอย่างประสบการณ์ชีวิตของตนเอง ที่เคยล้มเหลวจากการกู้เงินลงทุนประกอบอาชีพ แต่ก็มีโอกาสประสบความสำเร็จในการทำเกษตรผสมผสาน นอกจากนี้ยังมีการให้ความหมายคัดค้านที่รายการเกมปลดหนี้เข้ารหัสไว้ โดยให้ความหมายทางเลือกว่า สาเหตุของคนจนหรือความยากจนเกิดจากความผิดพลาดในการกำหนดนโยบายพัฒนาของรัฐบาล

2) คนจนคือผู้ที่เกิดมาชาติใช้เวรกรรม ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือเพิ่มขึ้น ส่วนใหญ่ตีความหมายเห็นพ้องกับรหัสในรายการเกมปลดหนี้ ในขณะที่ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ มีการต่อรองความหมาย โดยเห็นว่า ความยากจนเป็นทั้งเรื่องของเวรกรรมจากชาติก่อน และกรรมหรือการกระทำของตนเองในปัจจุบัน นอกจากนี้ ยังมีการตีความคัดค้านความหมายที่ผู้ส่งสารเข้ารหัสไว้ โดยไม่เห็นด้วยว่า คนจนเป็นผู้ที่ชาติใช้กรรม แต่เกิดจากกรรมหรือการกระทำที่พึงพิงคนอื่น มากกว่าการพึงตนเอง

3) คนจนคือผู้ที่มีชีวิตถูกกำหนดจากโชคชะตาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือเพิ่มขึ้น ส่วนใหญ่ตีความหมายแบบรายการเกมปลดหนี้ โดยเพิ่มเติมรายละเอียดการบูชาพระพุทธรเจ้า เทวดาในศาสนาพราหมณ์ และผี ว่าเป็นไปเพื่อให้ตนเองมีโชคลาภและความสุข ในขณะที่ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ มีการต่อรองความหมาย โดยเห็นว่า คนจนบูชาพระพุทธรเจ้า เทวดาในศาสนาพราหมณ์ และผี เพื่อให้ปกป้องคุ้มครองตนเองและครอบครัว แต่ไม่ได้ขอในสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ เพราะเชื่อว่าตนเองเป็นที่พึงแห่งตน

ในส่วนของการถอดรหัสความหมายสาเหตุของ “คนจนหรือความยากจน” ทั้งกลุ่มผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือเพิ่มขึ้น และกลุ่มผู้รับสารที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ ส่วนใหญ่มีการถอดรหัสต่อรองความหมายตามที่รายการเกมปลดหนี้เข้ารหัสไว้ แสดงให้เห็นว่า รายการเกมปลดหนี้เกิดโอกาสให้ตั้งคำถามกับรหัสความหมาย “คนจน” โดยผู้รับสารคนจนมีการปรับให้เข้าสอดคล้องกับประสบการณ์ทางสังคมของตน แต่อย่างไรก็ตามในการถอดรหัสต่อรองดังกล่าว รหัสความหมายหลักของ “คนจน” ยังคงอ้างอยู่จากการถอดรหัสของกลุ่มผู้รับสารคนจนทั้งสองกลุ่ม โดยเฉพาะสาเหตุของคนที่เห็นว่า คนจนเป็นผู้ที่เกิดมาชาติใช้กรรม ในขณะที่ผู้ที่ปลดหนี้ได้แล้ว อย่างที่มโนภูถักกลับมีการถอดรหัสคัดค้านความหมายตามที่รายการเกมปลดหนี้เข้ารหัสไว้ โดยเห็นว่า สาเหตุของคนจนหรือความยากจนเกิดจากปัญหาเชิงโครงสร้าง แตกต่างจากที่ Marx กล่าวไว้ว่า โครงสร้างส่วนล่างเป็นปัจจัยกำหนดโครงสร้างส่วนบน

2.2 ผลที่ตามมาของ “คนจน”

1) คนจนคือผู้ที่มีอาชีพใช้แรงงาน ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือเพิ่มขึ้น ส่วนใหญ่ตีความหมายโดยใช้รหัสชุดเดียวกับรายการเกมปลดหนี้ คือ คนจนคือผู้ที่มีอาชีพใช้แรงงาน แต่มีบางคนถอดรหัสหรือตีความต่อรอง โดยเห็นว่า ค่าจ้างแรงงานที่ตนได้รับไม่มีความยุติธรรม ในขณะที่ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ มีการต่อรองความหมาย โดยเห็นว่า การเป็นเกษตรกรต้องใช้ทั้งแรงงาน ความรู้ ประสบการณ์ ที่ดิน และการสะสมเงินสำหรับลงทุน

2) คนจนคือผู้ที่ขาดโอกาสทางการศึกษา ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือเพิ่มขึ้น ส่วนใหญ่ต่อรองความหมาย โดยเห็นว่า พ่อแม่ขาดโอกาสทางการศึกษา จึงพยายามส่งเสียให้ลูกให้ได้รับการศึกษา เช่นเดียวกับที่ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ มีการต่อรองความหมาย โดยเห็นว่า คนจนรุ่นพ่อแม่ขาดโอกาสทางการศึกษา จึงพยายามส่งเสียให้ลูกได้รับการศึกษา นอกจากนี้คนจนรุ่นพ่อแม่ ต้องหมั่นศึกษาหาความรู้ในการพัฒนาอาชีพของตนเอง

ในส่วนของการถอดรหัสความหมายผลที่ตามของ “คนจนหรือความยากจน” ทั้งกลุ่มผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือเพิ่มขึ้น และกลุ่มผู้รับสารที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ ส่วนใหญ่มีการถอดรหัสต่อรองความหมายตามที่รายการเกมปลดหนี้เข้ารหัสไว้ แสดงให้เห็นว่า รายการเกมปลดหนี้เกิดโอกาสให้ตั้งคำถามกับรหัสความหมาย “คนจน” โดยผู้รับสารคนจนมีการปรับให้เข้าสอดคล้องกับประสบการณ์ทางสังคมของตน แต่อย่างไรก็ตามในการถอดรหัสต่อรองดังกล่าว รหัสความหมายหลักของ “คนจน” ยังคงอ้างอิงจากการถอดรหัสของกลุ่มผู้รับสารคนจนทั้งสองกลุ่ม

2.3 ภาพลักษณ์ของคนจนที่ปรากฏต่อภายนอก

ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือเพิ่มขึ้น ส่วนใหญ่ตีความหมายในทำนองเดียวกับรหัสของรายการเกมปลดหนี้ว่า “คนจนเป็นผู้ที่ขาดแคลนทางเศรษฐกิจ” แต่มีบางคนต่อรองความหมาย โดยเห็นว่า แม้คนจนจะขาดแคลนหรือเป็นหนี้แต่เป็นคนที่ยรยน้ำใจ และคนจนบางคนที่รู้จักเก็บออมสามารถสร้างบ้านของตนได้ ในขณะที่ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ มีการต่อรองความหมาย โดยเห็นว่า แม้คนจนจะขาดแคลนหรือเป็นหนี้แต่มีความภาคภูมิใจในศักดิ์ศรีของตน อีกทั้งคนจนไม่จำเป็นต้องมีวัตถุที่เกินสภาพความเป็นอยู่ของตนเอง

2.4 บุคลิก-นิสัยของคนจน

1) คนจนคือผู้ที่มีหนี้สิน และไม่คิดหนี้หนี้ ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือเพิ่มขึ้น และผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ ส่วนใหญ่ตีความหมายแบบรายการเกมปลดหนี้ โดยเห็นว่า คนจนคือผู้ที่มีหนี้สิน และไม่คิดหนี้หนี้

2) คนจนคือผู้ที่มีความอดทนต่อความทุกข์ ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือเพิ่มขึ้น ส่วนใหญ่ตีความหมายแบบรายการเกมปลดหนี้ บางคนปรับเปลี่ยนความหมายเสียใหม่ โดยเห็นว่า คนจนไม่ได้มีความทุกข์ทางกายและใจ มากเท่ากับคนจนในรายการเกมปลดหนี้ ในขณะที่ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ มีการต่อรองความหมาย โดยเห็นว่า คนจนน่าจะเปิดโอกาสให้ตัวเองมีทางเลือกที่ดีกว่า

3) คนจนคือผู้ที่รักและดูแลคนในครอบครัว ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือเพิ่มขึ้น บางคนต่อรองความหมายให้สอดคล้องกับประสบการณ์ของตนเอง โดยเห็นว่า ตนเองเคยมีความคิดจะเอาสามีที่ป่วยไปทิ้งให้พ่อแม่สามีดูแล ในขณะที่ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่

เป็นหนี้ ส่วนใหญ่ตีความหมายแบบรายการเกมปลดหนี้ คือ คนจนคือผู้ที่รักและดูแลคนในครอบครัว

2.5 วิธีแก้ไขปัญหาของ “คนจน”

1) คนจนคือ ผู้ที่ใช้แรงกายทำงานแข่งขันกับเวลา ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือเพิ่มขึ้น ส่วนใหญ่ตีความหมายแบบรายการเกมปลดหนี้ โดยผู้ที่ทำงานในโรงงานให้ความหมายเพิ่มเติมว่า คนจนต้องปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับในการทำงาน แต่บางคนมีการต่อรองความหมาย โดยเห็นว่า ชีวิตประจำวันของคนจนมีทางเลือก มากกว่าต้องทำงานแข่งขันกับเวลาอย่างในรายการ ในขณะที่ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ มีการต่อรองความหมาย โดยเห็นว่า คนจนเป็นผู้กำหนดเวลาในการทำงานของตนเอง และมีความสุขในการทำงาน

2) คนจนเป็นผู้รับความช่วยเหลือจากชนชั้นกลาง ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือเพิ่มขึ้น ส่วนใหญ่มีการต่อรองความหมาย โดยเห็นว่า คนจนได้รับความช่วยเหลือจากคนจนที่เป็นเพื่อนบ้านหรือเพื่อนร่วมงาน และมีบางคนตีความคัดค้านความหมายที่ผู้ส่งสารเข้ารหัสไว้ โดยเห็นว่า ชนชั้นกลางเป็นผู้ที่เอาเปรียบคนจน ในขณะที่ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ มีการต่อรองความหมาย โดยเห็นว่า คนจนมีการรวมกลุ่มช่วยเหลือกันด้านแรงงาน และความรู้ในการประกอบอาชีพ นอกจากนี้บางคนตีความคัดค้านความหมายที่ผู้ส่งสารเข้ารหัสไว้ โดยให้ความหมายทางเลือกว่า คนจนต้องลดการพึ่งพิงจากภายนอก แต่ควรเน้นการพึ่งตนเอง

3) คนจนที่มีความอดทนจะได้รับกำลังใจจากสังคม ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือเพิ่มขึ้น บางคนตีความคัดค้านความหมายที่ผู้ส่งสารเข้ารหัสไว้ โดยไม่เห็นด้วยว่า คนจนมักถูกเอารัดเอาเปรียบจากครอบครัว และคนจนน้อยคนที่จะอดทนให้กำลังใจระหว่างคนในครอบครัวอย่างที่นำเสนอผ่านรายการเกมปลดหนี้ ในขณะที่ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ ส่วนใหญ่มีการต่อรองความหมายเสียใหม่ให้สอดคล้องกับชีวิตของตนว่า คนจนที่มีความอดทนจะได้รับกำลังใจจากคนในครอบครัว

4) คนจนมีโอกาสปลดหนี้ ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือเพิ่มขึ้น มีการต่อรองความหมาย โดยให้รายละเอียดเพิ่มเติมว่า คนจนที่อดทนและมีความขยัน มีโอกาสเท่าๆกันในการเป็นผู้ที่ปลดหนี้ได้ หรืออาจจะต้องเป็นหนี้ไปตลอดชีวิต นอกจากนี้ยังมีความเห็นว่า คนที่ปลดหนี้ได้อาจจะกลับมาเป็นหนี้ใหม่ ในขณะที่ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ตีความต่อรองความหมายที่ผู้ส่งสารเข้ารหัสไว้ โดยให้ความหมายทางเลือกว่า คนจนที่ทำเกษตรผสมผสานตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงหรือเกษตรทฤษฎีใหม่ จึงมีโอกาสในการปลดหนี้ ขณะที่เห็นว่า คนจนที่เป็นแรงงานภายใต้ระบบทุนนิยม ไม่มีโอกาสปลดหนี้ได้เลย

5) คนจนเป็นแรงงานบนสายพานการผลิตในระบบทุนนิยม ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือเพิ่มขึ้น ส่วนใหญ่ตีความหมายแบบรายการเกมปลดหนี้ โดยให้รายละเอียดเพิ่มเติมว่า คนจนมีการศึกษาน้อย ขาดเงินลงทุน และภาระหนี้สิน ทำให้คนจนต้องเป็นผู้ใช้แรงงานบนสายพานการผลิตในระบบทุนนิยมต่อไป ในขณะที่ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ ตีความต่อรองความหมายที่ผู้ส่งสารเข้ารหัสไว้ โดยให้รายละเอียดเพิ่มเติมว่า คนจนมีโอกาเลือกทางเดินชีวิตด้วยการเป็นเกษตรกรภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงหรือเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งแม้ว่าจะก็ยังคงเป็นส่วนหนึ่งบนสายพานการผลิตแบบทุนนิยม แต่จะทำให้คนจนมีรายได้ที่มั่นคงมากขึ้น ซึ่งแตกต่างจากคนจนที่ทำเกษตรเชิงเดี่ยวหรือแรงงานรับจ้างภายใต้ระบบทุนนิยมที่ต้องทำงานหนักและมีชีวิตบั้นปลายที่ทุกข์ยาก

เมื่อเปรียบเทียบการถอดรหัสความหมายของผู้รับสารคนจนทั้งสองกลุ่ม ผู้วิจัยพบรหัสความหมาย “คนจน” ที่มีลักษณะเด่นกว่าความหมายอื่น (dominant meaning) ได้แก่ การถอดรหัสหรือตีความหมายสาเหตุของคนจนว่าเกิดจาก คนจนเป็นผู้ที่ล้มเหลวในการลงทุน ประกอบอาชีพ และคนจนเป็นผู้ที่เกิดมาชาติใช้เวรกรรม ซึ่งเป็นสาเหตุที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตของคนจน ทำให้คนจนเป็นผู้ที่มีอาชีพใช้แรงงาน ในขณะที่ผู้รับสารคนจนทั้งสองกลุ่มมีการถอดรหัสความหมายภาพลักษณ์คนจนที่ปรากฏต่อภายนอก ส่วนใหญ่มีแนวโน้มยอมรับว่า คนจนเป็นผู้ที่ขาดแคลนทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ในการถอดรหัสความหมายวิธีการแก้ไขปัญหาคคนจน ส่วนใหญ่มีแนวโน้มเห็นด้วยกับความหมายตามที่รายการเกมปลดหนี้เข้ารหัสไว้ว่า “คนจนเป็นผู้ที่ใช้แรงกายทำงานแข่งขันกับเวลา คนจนเป็นแรงงานบนสายพานการผลิตในระบบทุนนิยม ซึ่งทำให้คนจนเป็นผู้ที่มีโอกาสในการปลดหนี้”

3. ความย้อนแย้งของความหมาย (internal contradictory) “คนจน” ชุดต่างๆ ในการถอดรหัสความหมาย “คนจน” ของผู้รับสารคนจนทั้งสองกลุ่ม มีลักษณะความย้อนแย้งของความหมาย (internal contradictory) ระหว่างความหมาย “คนจน” ชุดต่างๆ มีดังนี้

3.1 ความย้อนแย้งของความหมาย “คนจน” จากการถอดรหัสความหมายของกลุ่มผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือหนี้เพิ่มขึ้น ประกอบด้วยความหมาย “คนจน” ที่ย้อนแย้งกัน ดังนี้

1) “แม้คนจนเป็นผู้ที่ใช้แรงกายทำงานแข่งขันกับเวลา แต่คนจนกลับต้องทำงานนั้นด้วยเห็นว่า คนจนเป็นผู้ที่ขาดแคลนทางเศรษฐกิจ” ทั้งนี้ความขัดสนทางเศรษฐกิจ ทำให้ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือหนี้เพิ่มขึ้น ส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่จะยอมรับสภาพการใช้แรงกายทำงานแข่งขันทำเวลา ทั้งงานประจำและงานรับจ้างนอกเวลางาน เพื่อนำเงินรายได้ไปใช้จ่ายในครอบครัว

2) “แม้คนจนเป็นผู้ที่มีความทุกข์ แต่คนจนกลับต้องอดทนอยู่ในภาวะที่ทุกข์ยากนั้นด้วยเห็นว่า คนจนเป็นผู้ที่เกิดมาชาติใช้เวรกรรม” ทั้งนี้ความเชื่อเรื่องเวรกรรม ทำให้ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือหนี้เพิ่มขึ้นค่อนข้างยอมรับสภาพความยากลำบากที่ตนเองเผชิญอยู่ โดยปราศจากการตั้งข้อสงสัยถึงความไม่เท่าเทียมกัน

3) “แม้คนจนเป็นผู้ที่มีความทุกข์ แต่คนจนกลับต้องอดทนอยู่ในภาวะที่ทุกข์ยากนั้นด้วยเห็นว่า คนจนเป็นผู้ที่ต้องรักและดูแลคนในครอบครัว” ทั้งนี้ความข้อนแย้งของความหมาย “คนจน” ดังกล่าวทำให้ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือหนี้เพิ่มขึ้นมีแนวโน้มที่มีความอดทนทำงาน เพื่อให้มีรายได้สำหรับจุนเจือครอบครัว โดยเฉพาะการส่งเสียให้ลูกได้เรียนหนังสือ

4) “แม้คนจนเป็นผู้ที่มีหนี้สิน แต่คนจนต้องไม่คิดหนีหนี้ด้วยเห็นว่า คนจนต้องทำงานหาเงินมาใช้หนี้ให้ได้” ทั้งนี้การสร้างบรรทัดฐานให้คนจนไม่คิดหนีหนี้ โดยเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่อง “สัจจะ” ทำให้ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือหนี้เพิ่มขึ้นต้องกลายเป็นแรงงานบนสภาพการผลิตแบบทุนนิยม เพื่อนำมาใช้กับคินเจ้าหนี้

5) “แม้คนจนเป็นผู้ที่มีความทุกข์ แต่คนจนกลับมีความอดทนต่อความทุกข์ยากด้วยเห็นว่า คนจนเป็นผู้ที่ชีวิตถูกกำหนดจากโชคชะตาหรือศักดิ์สิทธิ์” ทั้งนี้ความเชื่อเรื่องอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือหนี้เพิ่มขึ้นบางคนมีแนวโน้มที่จะยอมรับสภาพความยากลำบากที่ตนเองเผชิญอยู่ โดยฝากความหวังไว้ว่า อำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะช่วยลดบันดาลให้ตนเองมีชีวิตดีขึ้น

6) “แม้คนจนเป็นผู้ที่มีอาชีพใช้แรงงาน แต่คนจนกลับต้องอดทนทำงานใช้แรงงานด้วยเห็นว่า คนจนเป็นผู้ขาดโอกาสทางการศึกษา” ทั้งนี้การขาดโอกาสทางการศึกษา จึงทำให้ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือหนี้เพิ่มขึ้นบางคนต้องอดทนทำงานที่ต้องใช้แรงงาน โดยไม่มีทางเลือกอื่นให้กับชีวิตตนมากนัก

3.2 ความข้อนแย้งของความหมาย “คนจน” จากการถอดรหัสความหมายของกลุ่มผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ ประกอบด้วยชุดความหมาย “คนจน” ที่ขัดแย้งกันดังนี้

1) “แม้คนจนเป็นผู้ที่มีหนี้สิน แต่คนจนต้องไม่คิดหนีหนี้ด้วยเห็นว่า คนจนต้องทำงานหาเงินมาใช้หนี้ให้ได้” ทั้งนี้การสร้างบรรทัดฐานให้คนจนไม่คิดหนีหนี้ โดยเชื่อมโยงกับ “ความขยัน” และ “ความอดทน” ในการทำงาน ทำให้ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้มีแนวโน้มที่จะยอมรับสภาพการเป็นแรงงานบนสภาพการผลิตของระบบทุนนิยมต่อไป

2) “แม้คนจนเป็นผู้ที่ใช้ร่างกายทำงานแข่งขันกับเวลา แต่คนจนกลับต้องทำงานนั้นด้วยเห็นว่า คนจนเป็นผู้ที่ขาดแคลนทางเศรษฐกิจ” ทั้งนี้ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลง

หรือไม่เป็นหนี้มีความต้องการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับครอบครัว จึงทำให้ยังคงต้องเป็นแรงงานในการทำเกษตรผสมผสาน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสายพานการผลิตในระบบทุนนิยมต่อไป

3) “แม้คนจนเป็นผู้ที่ต้องทำงานใช้แรงงานด้วยการทำเกษตรแบบผสมผสาน แต่คนจนต้องอดทนในการทำงานด้วยเห็นว่า คนจนเป็นผู้ที่ต้องรักและดูแลคนในครอบครัว” ทั้งนี้ความรักและความรับผิดชอบต่อคนในครอบครัว ทำให้ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้มีกำลังใจทำงานใช้แรงงานในการทำเกษตรแบบผสมผสาน

4) “แม้คนจนเป็นผู้ที่มีความทุกข์ แต่คนจนกลับต้องอดทนอยู่ในภาวะที่ทุกข์ยากนั้นด้วยเห็นว่า คนจนเป็นผู้ที่เกิดมาชาติใช้เวรกรรม”

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบความย้อนแย้งของความหมาย “คนจน” จากการถอดรหัสความหมายของผู้รับสารคนจนทั้งสองกลุ่มดังกล่าว ผู้วิจัยพบรหัสความหมาย “คนจน” ที่มีลักษณะเด่นกว่าความหมายอื่น (dominant meaning) คือ คนจนเป็นผู้ที่ทำงานใช้แรงงาน คนจนเป็นผู้ที่ขาดแคลนทางเศรษฐกิจ คนจนเป็นผู้ที่ต้องรักและดูแลคนในครอบครัว และคนจนเป็นผู้ที่เกิดมาชาติใช้เวรกรรม อย่างไรก็ตามความย้อนแย้งของความหมาย “คนจน” ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า อำนาจของการสร้างความหมาย “คนจน” ไม่ได้เป็นไปในทิศทางเดียว หากแต่การสร้างความหมาย “คนจน” กลับมีการต่อรองระหว่างความหมาย “คนจน” ชุดต่างๆ

อภิปรายผลการศึกษา

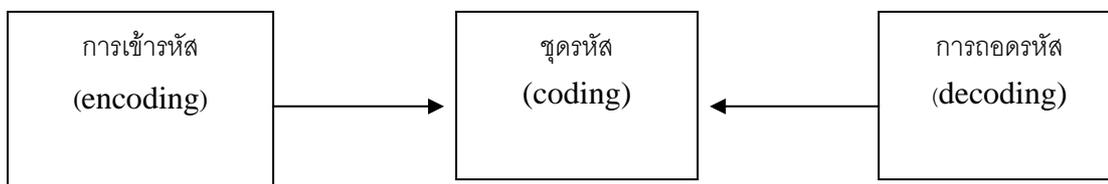
จากผลการศึกษาเรื่อง “ภาพตัวแทนคนจนในรายการเกมโชว์ทางโทรทัศน์” ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบในประเด็นต่างๆ ซึ่งสามารถนำมาอภิปรายผลการศึกษาตามแนวคิดของ Stuart Hall เรื่องการเข้ารหัสและถอดรหัสความหมาย ใน 4 ประเด็นหลัก คือ

1. ชุดความหมายหลัก (coding) ว่าด้วย “คนจน”
2. การเข้ารหัส (encoding) ความหมาย “คนจน”
3. การถอดรหัส (decoding) “คนจน” โดยกลุ่มผู้รับสารคนจน
4. หน้าที่ของรายการเกมโชว์นี้

สำหรับแนวคิดเรื่องการเข้ารหัสและถอดรหัสความหมายของ Hall ที่ผู้วิจัยใช้เป็นกรอบในการอภิปรายผล สรุปได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 7.1

แบบจำลองแนวคิดเรื่องการเข้ารหัสและถอดรหัสความหมายของ Hall

ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดดังกล่าวเป็นกรอบในการอภิปรายผล โดยมีรายละเอียดในแต่ละประเด็น ดังนี้

1. เกม “ปลัด” นี้ หรือ เกม “รักษา” นี้ : ชุดความหมายหลัก (coding) ว่าด้วย “คนจน”

ตามแนวคิดเรื่องความเป็นจริงทางสังคม (Social Construction of reality) โลกแห่งความหมายเป็นความรู้ ที่เกิดการรับรู้เพียงบางส่วนจากโลกแห่งความเป็นจริง เช่นเดียวกับความหมายของ “คนจน” ที่มีอยู่หลากหลายในโลกของความเป็นจริง แต่อย่างไรก็ตามรายการเกมปลัดนี้เลือกสร้างชุดรหัสหลักให้กับความหมายของ “คนจน” เฉพาะที่จะ “รักษา” “นี้” และความเป็น “คนจน” ให้คงสภาพความไม่เท่าเทียมกันต่อไป โดยเฉพาะการกำหนดแก่นความคิดที่ผู้ผลิตรายการกำหนดไว้ว่า ตัวละครหลักคนจนที่เป็นผู้แข่งขันต้องเป็นนี้ และมีชีวิตที่ยากลำบาก ทั้งนี้ในส่วนของสาเหตุคนจนหรือความยากจน ผู้ผลิตรายการได้สร้างหรือเข้ารหัสความหมายหลักว่า คนจนเกิดจากความล้มเหลวในการลงทุนประกอบอาชีพ อีกทั้งยังติดตั้งบรรทัดฐานให้กับคนจนว่าต้องทำงานหาเงินไปใช้หนี้ การสร้างความหมายดังกล่าวเป็นการลดทอนสาเหตุของปัญหาความยากจนว่า เกิดจากตัวของคนจนเองและต้องแก้ไขด้วยตนเอง ในแง่นี้จึงเป็นการสร้างความหมาย “คนจน” ที่จะนำไปสู่การ “รักษา” นี้และสถานภาพความเป็น “คนจน” ให้คงอยู่ต่อไป ทั้งนี้ผู้ผลิตรายการไม่ได้พูดถึงความจริงส่วนอื่น โดยเฉพาะสาเหตุของปัญหาคนจนหรือความยากจนในเชิงโครงสร้าง

นอกจากนี้ การสร้างความหมาย “คนจน” ในแง่มุมเกี่ยวกับผลที่ตามมาของความยากจน สะท้อนให้เห็นความพยายามในการ “รักษา” นี้ และความเป็น “คนจน” ไว้ กล่าวคือผู้ผลิตรายการเลือกประกอบสร้างความเป็นจริงเพียงบางแง่มุม ผ่านองค์ประกอบการเล่นเรื่องและองค์ประกอบรายการเกมโชว์ โดยเฉพาะการสร้างชุดรหัสความหมายหลักผ่านการวางบุคลิกให้กับตัวละครคนจนที่เป็นผู้แข่งขันว่า คนจนเกิดมาชาติใช้เวรกรรม หรือคนจนมีชีวิตที่ถูกกำหนดมาแล้ว

จากโชคชะตาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นการลดทอนอำนาจของคนจนในการควบคุมชีวิตของตนเอง ลง ทั้งนี้คนจนจะต้องยอมรับสภาพความทุกข์ยากจนที่ตนเองเผชิญอยู่ โดยผู้ผลิตรายการได้สร้างความหมายผ่านคนจนที่เป็นผู้แข่งขันว่า คนจนเกิดมา “รับกรรม” หรือ “ชาติใช้กรรม” แต่ชาติปางก่อน จากความเชื่อดังกล่าว ผู้ผลิตรายการอ้างอิงไปสู่การสร้างความหมายว่า คนจนต้องอดทนต่อความทุกข์และคนจนมีอาชีพใช้แรงงาน หรือยอมรับสภาพความขาดแคลนทางเศรษฐกิจของตน รวมทั้งการลดทอนให้ปัญหากลายเป็นเรื่องที่จะต้องแก้ไขกันในครอบครัว โดยผู้ผลิตรายการได้เลือกประกอบสร้างความจริงให้ คนจนที่เป็นผู้แข่งขันมีความรักและดูแลคนในครอบครัวของตนเอง

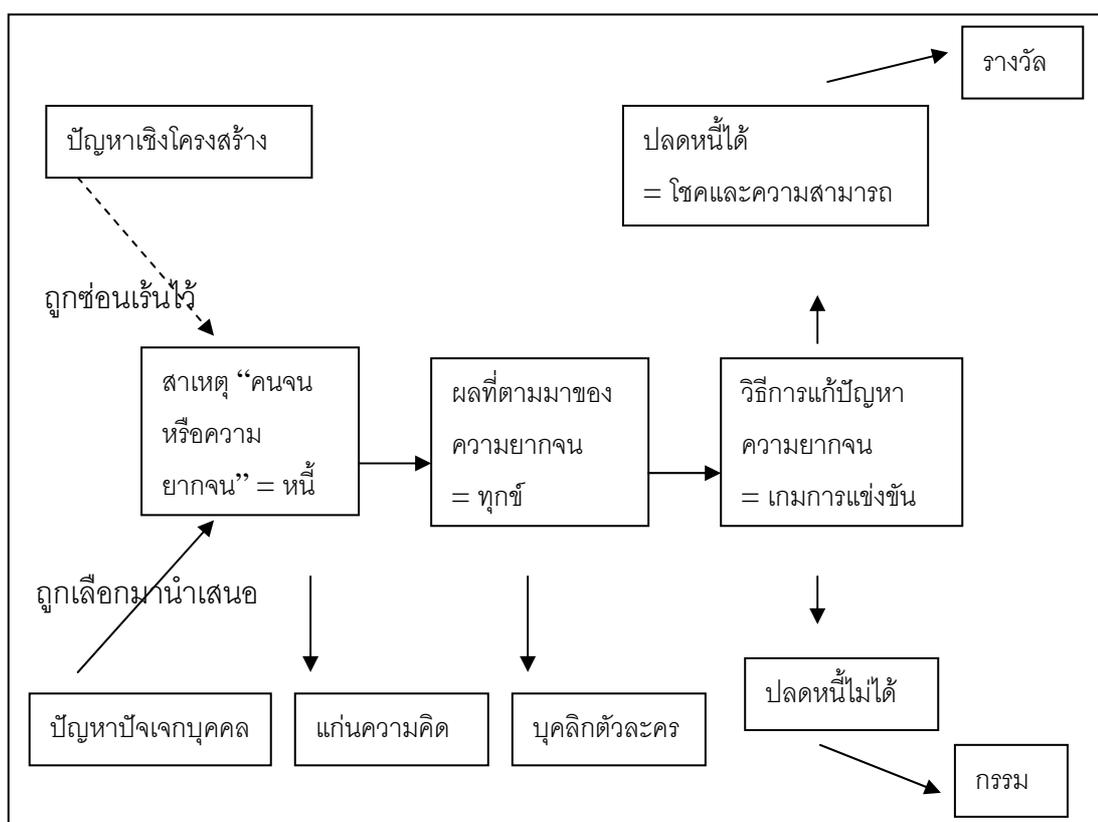
ในขณะที่ผู้ผลิตรายการกลับเลือกประกอบสร้างการแก้ไขปัญหา ด้วยการสร้างชุดรหัสความหมายหลักให้ “คนจน” เป็นแรงงานในระบบทุนนิยม และสร้างความหมายต่อไปว่า คนจนที่เป็นผู้ใช้แรงงานก็ยังมี “โอกาส” ในการปลดหนี้ให้กับคนจน แม้จะเป็นทุกข์จากหนี้แต่โดยผ่านวิธีการแข่งขัน และรางวัลในการแข่งขันตามที่ผู้ผลิตรายการสร้างขึ้นเลียนแบบการทำงานในโลกความเป็นจริง โดยยึดหลักอุดมการณ์ของระบบทุนนิยมว่า การทำงานให้ได้มากที่สุดภายใต้เวลาน้อยที่สุด ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ปรากฏอยู่ในกติกาการแข่งขันของรายการเกมปลดหนี้ และมีเงินซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความร่ำรวยของระบบทุนนิยมเป็นรางวัล “ปลดหนี้” ให้กับคนจนที่สามารถทำงานแข่งขันกับเวลาได้สำเร็จ อย่างไรก็ตามการสร้าง “โอกาส” และ “ตัวอย่างความสำเร็จ” ผ่านคนจนที่เป็นผู้แข่งขันในการปลดหนี้ ในขณะเดียวกันกลับเป็นการ “รักษา” สภาพของคนจนให้อดทนอยู่กับการเป็น “ผู้ใช้แรงงาน” บนสายพานการผลิตต่อไป

จากผลการศึกษาศึกษาการสร้างชุดรหัสความหมาย “คนจน” ในรายการเกมปลดหนี้ดังกล่าว อธิบายได้ด้วยแนวคิดของ Hall (1997, p. 259) ที่เห็นว่า องค์ประกอบพื้นฐานในการสร้างความหมาย ได้แก่ รูปสัญลักษณ์ (signifier) นามสัญลักษณ์ (signifier) ที่เป็นแนวคิดอยู่ในจิตใจ และโลกความจริง (real world) ทั้งนี้รูปสัญลักษณ์และนามสัญลักษณ์ เป็นรหัสความหมายที่สร้างขึ้นจากสังคม ซึ่งเป็นเรื่องของโลกในทางวัฒนธรรม (cultural world) และเป็นภาพแทน (represent) ที่ไม่ได้สะท้อนโลกความจริง เช่นเดียวกับการให้ความหมาย “คนจน” จากผู้ผลิตรายการเกมปลดหนี้ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในจินตนาการ (imaginary relationship) โดยการเลือกประกอบสร้างความจริงของคนจนเพียงบางส่วน โดยเฉพาะการ “รักษา” หนี้และความเป็น “คนจน” ตามที่ชนชั้นกลางต้องการสร้างความหมายให้กับการมีอยู่ของคนจน โดยติดตั้งรหัสความหมายผ่านกระบวนการผลิตของในรายการเกมปลดหนี้ ได้แก่ การกำหนดโครงเรื่อง การกำหนดฉากสำหรับการถ่ายทำ หรือการวางลักษณะบุคลิกตัวละคร ทั้งนี้แม้ว่าผู้ผลิตรายการได้สร้างให้คนจนสามารถปลด “หนี้” ได้ แต่อย่างไรก็ตามหนี้ของอุดมการณ์หรือกรอบวิธีคิดอาจเป็นสิ่งที่ผู้รับสารคนจน

ไม่อาจปลดได้ สำหรับชุดรหัสความหมาย “คนจน” ตามที่รายการเกมปลดหนี้เข้ารหัสไว้ สรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 7.2

แผนภาพการสร้างหรือเข้ารหัสชุดความหมายหลัก “คนจน” ผ่านองค์ประกอบการเล่าเรื่อง และองค์ประกอบรายการเกมโชว์

2. การเข้ารหัส (encoding) : กลยุทธ์การสร้างความชอบธรรมในการสร้างความหมาย “คนจน”

ผู้ผลิตรายการเกมปลดหนี้ใช้กลยุทธ์หลักในการสร้างความชอบธรรมให้กับชุดรหัส ความหมาย “คนจน” ดังนี้ คือ

ประการแรก กลยุทธ์การทำให้เห็นความจริงเพียงบางส่วน เป็นกลยุทธ์ในการสร้างความหมายสาเหตุของ “คนจน” ที่ว่า สาเหตุของคนจนหรือความยากจนเกิดจากความล้มเหลวในการลงทุนประกอบอาชีพ และการเป็นหนี้ว่าเป็นสาเหตุของความยากจน ซึ่งเป็นการลดทอนให้ปัญหาของคนจนกลายเป็นปัญหาในมิติทางเศรษฐกิจในระดับปัจเจกบุคคล ที่คนจนต้องแก้ไขด้วยตนเองหรือภายในครอบครัว ในขณะที่เดียวกันผู้ผลิตรายการได้ใช้กลยุทธ์การทำให้เห็นความจริงเพียงบางส่วนดังกล่าว และไม่ได้พูดถึงความจริงระดับลึกของสาเหตุของปัญหาคนจนหรือความยากจนว่า เป็นปัญหาในเชิงโครงสร้าง โดยผู้ผลิตรายการใช้กลยุทธ์ในการติดตั้งความหมายผ่านองค์ประกอบหลักของการเล่าเรื่อง คือ การกำหนดแก่นความคิดตามที่ผู้ผลิตรายการได้กำหนดไว้ว่า ต้องเป็นเรื่องชีวิตของคนจนที่มีความทุกข์ยากหรือมีหนี้สินที่เกิดจากการประกอบอาชีพ จากการกำหนดแก่นความคิดดังกล่าว จึงเป็นกลยุทธ์ในการเลือกที่จะพูดถึงความจริงบางด้านตามที่ผู้ผลิตรายการต้องการประกอบสร้างความจริงให้กับ “คนจน” นั้นเอง

ประการที่สอง การใช้กลยุทธ์การสร้างภาพแบบฉบับ (stereotyping) ให้กับคนจน และทำให้ดูราวกับเป็นภาวะทางธรรมชาติ ผู้ผลิตรายการลดทอนความเป็นมนุษย์ให้กับคนจน ด้วยการติดตั้งสารัตถะที่สำคัญให้กับคนจน กล่าวคือ คนจนต้องมีความอดทน ความรักและดูแลคนในครอบครัว รวมถึงการเป็นผู้ที่ขาดแคลนทางเศรษฐกิจ และชีวิตของตนถูกกำหนดไว้แล้วด้วยกรรมและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้ผู้ผลิตรายการได้ใช้ภาพแบบฉบับคนจนที่สร้างความหมายขึ้น โดยทำให้เหมือนกับความหมาย “คนจน” เป็นภาวะทางธรรมชาติที่คนจนไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ เห็นได้จากการอ้างอิงการเป็น “คนจนหรือความยากจน” กับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาว่าด้วย “กรรม” หรือความเชื่อเรื่อง “โชคชะตา” ที่เป็นการสร้างความหมาย “คนจน” ที่เป็นเรื่องราวทางวัฒนธรรม ให้กลายเป็นเหมือนกับภาวะทางธรรมชาติ ที่คนจนไม่อาจเปลี่ยนแปลง “กรรม” หรือกำหนด “ชะตาชีวิต” ของตนเองได้เลย

ปรากฏการณ์ดังกล่าว อธิบายได้ด้วยแนวคิดของ Hall (1997, p. 258) ที่เห็นว่า ภาพแบบฉบับเป็นกลไกในการคงสภาพการแบ่งแยก (boundary maintenance) กล่าวคือ มีการติดตั้งบุคลิกลักษณะที่ตายตัว (characteristically fixed) มีความชัดเจน (clear cut) และไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ (unalterable) ทั้งนี้การสร้างภาพแบบฉบับถือเป็นภาคปฏิบัติระหว่างการปิดกั้น

กับการถูกกันออกไป (practice of closure and exclusion) เช่นเดียวกับกรณีของการสร้างภาพแบบฉบับให้กับคนจนในรายการเกมปลดหนี้

ประการที่สาม กลยุทธ์ “การสร้างความเป็นอื่น” โดยใช้การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างผู้ดำเนินรายการ “เรา” กับตัวละครหลักคนจนที่เป็นผู้แข่งขัน “เขาหรือเธอ” ทั้งนี้ความแตกต่างดังกล่าวเป็นการทำให้ความหมายภาพแบบฉบับ “คนจน” ที่ผู้ผลิตรายการติดตั้งสารัตถะไว้มีความเด่นชัดมากขึ้น อาทิเช่นการวางบุคลิกให้ผู้ดำเนินรายการชนชั้นกลางที่เป็น “เรา” ให้มีอำนาจทางเศรษฐกิจเหนือกว่า “เขาหรือเธอ” คนจนที่เป็นผู้แข่งขัน หรือใช้กลยุทธ์การสร้างความแตกต่างผ่านเกมการแข่งขัน โดยกำหนดให้ “เรา” หรือผู้ดำเนินรายการตัวแทนของชนชั้น ให้มีอำนาจในการควบคุมร่างกายของ “เขาหรือเธอ” ผ่านการกำหนดกติกาการแข่งขัน รวมทั้งการใช้นาฬิกาและนกหวีดเป็นสัญญาณของอำนาจ ที่ผู้ดำเนินรายการใช้ควบคุมการเคลื่อนไหวของคนจนที่เป็นผู้แข่งขันตลอดเวลาที่อยู่ในรายการเกมปลดหนี้ หรือใช้กลยุทธ์การแบ่งแยกระหว่าง “เรา” กับ “เขาหรือเธอ” ผ่านมุมมองการเล่าเรื่องของผู้ดำเนินรายการที่กำหนดตำแหน่งแห่งที่ของ “เรา” ผู้ดำเนินรายการที่เป็น “ผู้ให้ความช่วยเหลือ” สอดคล้องกับการกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของ “เขาหรือเธอ” ที่เป็น “ผู้รับความช่วยเหลือ” ผ่านมุมมองการเล่าเรื่องของคนจนที่เป็นผู้แข่งขัน ซึ่งผู้ผลิตรายการได้ทำให้ความแตกต่างดูราวกับเป็นภาวะทางธรรมชาติของ “คนจน”

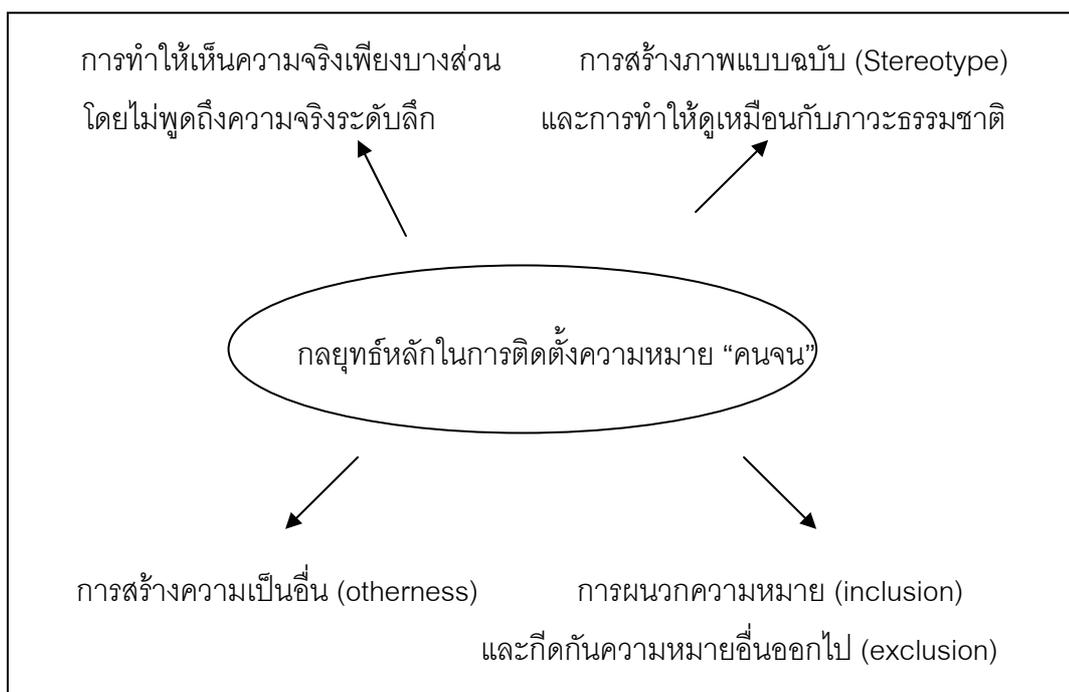
ทั้งนี้การให้กลยุทธ์การสร้างความเป็นอื่นให้กับ “คนจน” ดังกล่าว ผู้ผลิตรายการได้ชี้ให้เห็น “ความไม่เท่าเทียม” โดยเฉพาะระหว่าง “เรา” ผู้ดำเนินรายการที่เป็นตัวแทนของชนชั้นกลาง กับ “เขาหรือเธอ” คนจนที่เป็นผู้แข่งขันกับผู้ชมการแข่งขัน ผ่านองค์ประกอบการเล่าเรื่องและองค์ประกอบรายการเกมโชว์ โดยมีลักษณะการกีดกันแบ่งแยก การจัดลำดับชั้น และการให้คุณค่าแบบลำเอียง ทำให้การให้ความหมายที่เป็นเรื่องทางวัฒนธรรมกลายเป็นเรื่องของ “ความจริงที่เป็นหนึ่งเดียว” (objective truth) (Moore อ้างจาก นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ, 2545, น. 32)

ประการที่สี่ กลยุทธ์การผนวกความหมาย (inclusion) และกีดกันความหมายอื่นออกไป (exclusion) เป็นกลยุทธ์ติดตั้งความหมายหลักที่ผู้ผลิตรายการใช้ในการสร้างความหมายวิธีการแก้ปัญหา “คนจนหรือความยากจน” ในมิติเศรษฐกิจระดับปัจเจกบุคคล กล่าวคือ ผู้ผลิตรายการได้ผนวกคนจนเข้าเป็นส่วนหนึ่งในระบบทุนนิยม ขณะเดียวกันได้กีดกันให้คนจนกลายเป็นผู้ใช้แรงงาน เห็นได้จาก การกำหนดเงื่อนไขเบื้องต้นในเกมการแข่งขันว่า คนจนที่เป็นผู้แข่งขันต้องเป็นผู้ใช้ร่างกายสร้างผลผลิตได้ และสามารถทำงานตามเวลาที่กำหนด ทั้งนี้ในการผนวกคนจนเข้าเป็นส่วนหนึ่งในระบบทุนนิยม ผู้ผลิตรายการได้สร้างแบบอย่างความสำเร็จให้กับ “คนจน” ที่เป็นผู้ใช้แรงงานในระบบทุนนิยมว่า คนจนเป็นผู้ที่จะได้รับ “โอกาส” และ “เงินรางวัล” ที่สำคัญ “โอกาส” (chance) จะมีให้แต่เฉพาะกับคนจนที่ต้องเป็น “คนดี” ของระบบทุนนิยมเท่านั้น เช่น

ต้องเป็นผู้ที่เชื่อมั่นในการแข่งขัน หรือมีความอดทนทำงานบนสายพานการผลิตในระบบทุนนิยมต่อไป ทั้งที่ “โอกาส” ในการได้รับเงินรางวัลสำหรับปลดหนี้ อาจไม่เคยเกิดขึ้นได้จริงในโลกความเป็นจริงเลยก็ตาม อย่างไรก็ตามการสร้างควมหมายให้ “คนจน” มี “โอกาส” ได้รับเงินรางวัลปลดหนี้ ถือเป็นการสร้าง “ความหวัง” และ “ความอดทน” ให้คนจนคนอื่นๆ เกิดความยินยอมพร้อมใจในการผนวกตัวเองเข้าเป็นส่วนหนึ่ง และเป็นแรงงานอยู่บนสายพานของระบบทุนนิยมต่อไป สำหรับกลยุทธ์หลักในการติดตั้งควมหมาย “คนจน” ของรายการเกมปลดหนี้ สรุปได้ดังนี้

ภาพที่ 7.3

แผนภาพกลยุทธ์หลักในการติดตั้งควมหมาย “คนจน” ในรายการเกมปลดหนี้

3. การถอดรหัส (decoding) : ใครมีอำนาจในการสร้างความหมาย “คนจน”

จากแนวคิดเรื่องการเข้ารหัส (Encoding) และถอดรหัสความหมาย (Decoding) ของ Hall (อ้างจาก กาญจนา แก้วเทพ, 2547, น. 37) เขามีจุดยืนว่า ระบบรหัส (coding system) ของผู้ส่งสารและผู้รับสาร ไม่จำเป็นต้องเป็นรหัสชุดเดียวกันเสมอไป ทั้งนี้มีเหตุผลมากมายที่ทำให้รหัสในการส่งความหมายและถอดรหัสระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารไม่ตรงกัน ไม่สอดคล้องกัน จนถึงขั้นขัดแย้งกัน อาทิเช่น ภูมิหลัง ประสบการณ์ จุดยืนทางการเมือง ชนชั้น อุดมการณ์ เป็นต้น จากผลการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับลักษณะของผู้รับสารที่มีการถอดรหัสความหมายตามแนวคิดของ Hall ได้แก่ การตีความหมายแบบรายการเกมปลดหนี้ (preferred reading) การตีความต่อรองความหมายที่ผู้ส่งสารเข้ารหัสไว้ (negotiated reading) และการตีความคัดค้านความหมายที่ผู้ส่งสารเข้ารหัสไว้ (oppositional reading) โดยผู้วิจัยมีประเด็นในการอภิปรายผลดังนี้

1. อำนาจของผู้ส่งสารในการสร้างชุดรหัสความหมายหลักว่าด้วย “คนจน”

ผู้ผลิตรายการเกมปลดหนี้ได้สร้างชุดรหัสความหมายหลักให้กับ “คนจน” ที่มีลักษณะเป็นโครงสร้าง (structure) ที่ต่อกำหนดการสร้างความหมายว่าด้วย “คนจน” ในมิติต่างๆ ประกอบด้วย

1) ความหมาย “คนจน” ในมิติทางเศรษฐกิจ ผู้ผลิตรายการสร้างความหมาย “คนจน” ว่า คนจนเป็นผู้ล้มเหลวในการลงทุนประกอบอาชีพ หรือคนจนเป็นผู้ที่ขาดแคลนทางเศรษฐกิจ คนจนคือผู้มีอาชีพใช้แรงงาน คนจนเป็นผู้ที่ต้องทำงานแข่งขันกับเวลา และคนจนเป็นแรงงานบนสายพานการผลิตในระบบทุนนิยม

2) ความหมาย “คนจน” ในมิติศาสนาและความเชื่อ ผู้ผลิตรายการสร้างความหมาย “คนจน” ว่า คนจนเกิดมาชาติใช้เวรกรรม และคนจนมีชีวิตถูกกำหนดจากโชคชะตาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์

3) ความหมาย “คนจน” ในมิติด้านครอบครัว เชื่อ ผู้ผลิตรายการสร้างความหมาย “คนจน” ว่า คนจนต้องเป็นผู้ที่มีความรักและดูแลคนในครอบครัว ทั้งนี้มีความเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่อง “ความกตัญญู” ต่อผู้มีพระคุณของสังคมไทย

4) ความหมาย “คนจน” ในมิติด้านการศึกษา ผู้ผลิตรายการสร้างความหมาย “คนจน” ว่า คนจนเป็นผู้ที่ขาดโอกาสทางการศึกษา

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผู้ผลิตรายการเกมปลดหนี้ได้สร้างชุดรหัสความหมายหลักให้กับ “คนจน” ในมิติต่างๆ ดังกล่าว แต่สำหรับ Hall (อ้างจาก Curron, 1996, p. 14) เขาเห็นว่า

ชุดรหัสที่ผู้ส่งสารสร้างขึ้น มีอิทธิพลร่วมในการกำหนดในสถานการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้รับสาร โดยเขาให้คำอธิบายว่า โครงสร้างไม่สามารถเป็นปัจจัยที่กำหนดทุกอย่างโดยสมบูรณ์ ทั้งนี้การปฏิบัติการณ์ของมนุษย์ผู้กระทำจะก่อให้เกิดการให้ความหมายทางเลือก ที่เป็นการต่อรองหรือต่อต้านชุดความหมายที่เป็นโครงสร้างครอบงำสังคมอยู่ เช่นเดียวกับที่วิจัยค้นพบจากการถอดรหัสหรือตีความต่อรองและคัดค้านของผู้รับสารคนจนทั้งสองกลุ่ม ซึ่งผู้วิจัยจะได้อภิปรายในประเด็นต่อไป

2. อำนาจของผู้รับสารคนจนในการถอดรหัสหรือตีความหมาย “คนจน”

กลุ่มผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือหนี้เพิ่มขึ้น มีแนวโน้มถอดรหัสหรือตีความสอดคล้องตามที่รายการเกมปลดหนี้เข้ารหัสความหมายไว้ ทั้งนี้เนื่องกลุ่มผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือหนี้เพิ่มขึ้น มีประสบการณ์ทางสังคมสอดคล้องกับความเป็นจริงที่รายการเกมปลดหนี้เลือกประกอบสร้างขึ้นมา โดยเฉพาะในส่วนของสาเหตุของความยากจนว่า เกิดจากหนี้สิน และผลที่ตามมาของความยากจนด้วยการมีชีวิตที่ยากลำบากเช่นเดียวกับคนจนที่เป็นผู้แข่งขันอยู่ในรายการ ในทางตรงข้ามกับการสร้างวิธีการแก้ไขปัญหาก็กับผู้รับสารคนจนแตกต่างจากชีวิตจริง อย่างไรก็ตามผู้ผลิตรายการเกมปลดหนี้ได้สร้าง “ความหวัง” และ “โอกาส” ผ่านการแข่งขันและปลดหนี้ของคนจนที่เป็นผู้แข่งขันในแต่ละสัปดาห์ ทำให้ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือหนี้เพิ่มขึ้นมีความอดทนในการเป็นต้องเป็น “คนจน” ที่เป็นแรงงานบนสายพานการผลิตในโลกความเป็นจริงด้วยผู้รับสารคนจนมี “ความหวัง” ที่จะได้รับ “โอกาส” ตามแบบอย่างความสำเร็จของคนจนที่เป็นผู้แข่งขันในรายการเกมปลดหนี้

อย่างไรก็ตาม กลุ่มผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงและไม่เป็นหนี้ ส่วนใหญ่มีการถอดรหัสหรือตีความต่อรองความหมายที่ผู้ส่งสารเข้ารหัสไว้ (negotiated reading) และการตีความคัดค้านความหมายที่ผู้ส่งสารเข้ารหัสไว้ (oppositional reading) ในขณะที่ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือหนี้เพิ่มขึ้น ส่วนใหญ่มีการตีความหมายแบบรายการเกมปลดหนี้ (preferred reading) จากข้อค้นพบดังกล่าว อธิบายได้ว่า ประสบการณ์ทางสังคม (social experience) โดยเฉพาะกลุ่มผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ ที่ผ่านประสบการณ์แตกต่างจากผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือหนี้เพิ่มขึ้น ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีการถอดรหัสความหมายในลักษณะต่อรองและคัดค้านความหมาย “คนจน” ที่รายการเกมปลดหนี้เข้ารหัสไว้ มีดังนี้

ประการแรก ประสบการณ์ตรงของผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ ที่ประสบความล้มเหลวจากการเป็นแรงงานรับจ้างภายใต้ระบบทุนนิยม หรือการทำการเกษตรเชิงเดี่ยว ทำให้ตนเองต้องเป็นหนี้สินเพิ่มพูนมากขึ้นทุกปี ทั้งนี้เพราะผลผลิตการเกษตรขายไม่ได้ราคาจึงต้องกู้เงินมาลงทุนการเกษตร แต่เมื่อหันมาทำการเกษตรผสมผสานภายใต้แนวคิด

เศรษฐกิจพอเพียงหรือเกษตรทฤษฎีใหม่ ทำให้มีรายได้สามารถนำเงินไปปลดหนี้ได้ ในขณะที่ผู้รับสารคนจนมีหนี้คงที่หรือหนี้เพิ่มขึ้นเป็นผู้ที่อยู่ในวงจรของการเป็นแรงงาน หรือเกษตรกรบนสายพานการผลิตภายใต้ระบบทุนนิยม ทั้งนี้เนื่องจากผู้รับสารคนจนมีหนี้คงที่หรือหนี้เพิ่มขึ้นขาดการขยายเครือข่ายความรู้ และขาดที่ดินซึ่งเป็นปัจจัยการผลิต ซึ่งจะอภิปรายในลำดับต่อไป ประสพการณ์ตรงของผู้รับสารคนจนที่แตกต่างกันดังกล่าว ทำให้กลุ่มผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือหนี้เพิ่มขึ้น มีแนวโน้มถดถอยหรือตีความตามที่รายการเกมปลดหนี้เข้ารหัสไว้ ขณะที่ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ กลับมีการถดถอยหรือตีความต่อรองหรือคัดค้านความหมาย “คนจน” โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุ และวิธีการแก้ไขปัญหาของปัญหาคนจนหรือความยากจน มีความแตกต่างจากที่รายการเกมปลดหนี้เข้ารหัสไว้

ประการที่สอง ประสพการณ์ความรู้ที่แตกต่างจากกรอบวิธีคิดแบบเดิมภายใต้ระบบทุนนิยม สำหรับผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ เคยตกอยู่ในฐานะของคนจนที่มีหนี้คงที่หรือเพิ่มขึ้น แต่ความเปลี่ยนแปลงในชีวิตเกิดขึ้นเมื่อผู้รับสารคนจนได้รับความรู้จากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จากนั้นจึงเปลี่ยนจากการปลูกพืชจากเดิมที่ปลูกพืชชนิดเดียวมุ่งการค้าขาย ไปเป็นการปลูกพืชแบบผสมผสาน ที่เน้นการกินอยู่ในครอบครัวก่อนแล้วเมื่อเหลือจึงนำไปขาย โดยยึดหลักการพึ่งตนเอง ในขณะที่ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือหนี้เพิ่มขึ้นกลับเป็นผู้ที่ทำการเกษตรเชิงเดี่ยว โดยเป็นผู้ที่ขาดความรู้ในการทำการเกษตร ทำให้ต้องมีหนี้สินจาก “ความไม่รู้” ของตน เช่นกรณีของยายจำปีที่ใช้เมล็ดพันธุ์พืชปลูกผิดฤดูกาล หรือฟุ้งที่ขาดความรู้ในการปลูกดอกดาวเรือง จากประสพการณ์จากความรู้ที่ได้ดังกล่าว ทำให้กลุ่มผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือหนี้เพิ่มขึ้น มีแนวโน้มถดถอยหรือตีความตามที่รายการเกมปลดหนี้เข้ารหัสไว้ ขณะที่ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ ใช้ประสพการณ์ของตนถดถอยหรือตีความต่อรองหรือคัดค้านความหมาย “คนจน” โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุ และวิธีการแก้ไขปัญหาคคนจนหรือความยากจน มีความแตกต่างจากที่รายการเกมปลดหนี้เข้ารหัสไว้

ประการที่สาม การมีที่ดินทำกินของผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ ที่ดินถือว่าเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ ที่จะเปลี่ยนจากผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือหนี้เพิ่มขึ้นไปสู่ผู้รับสารที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ เห็นได้จากกรณีของพืมนูญที่มีที่ดิน 9 ไร่ และพือำนาจที่มีที่ดินทำกินของตนเอง 12 ไร่ ทั้งนี้ความรู้ในการทำการเกษตรผสมผสานจะได้นำไปสู่การปฏิบัติในพื้นที่ของตนเอง ซึ่งสร้างความเปลี่ยนแปลงด้านรายได้และคุณภาพชีวิต ประสพการณ์ที่ได้จากการทำกินในที่ดินของตนเอง มีความแตกต่างจากผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือหนี้เพิ่มขึ้น กล่าวคือ ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือหนี้เพิ่มขึ้น จะเป็นผู้ที่ต้องเช่าที่ดินของคนอื่น หรือมีที่ดินขนาดเล็กเพียง 2 - 4 ไร่ ในขณะที่พืมนูญหรือพือำนาจสามารถมีรายได้จากการทำการเกษตร

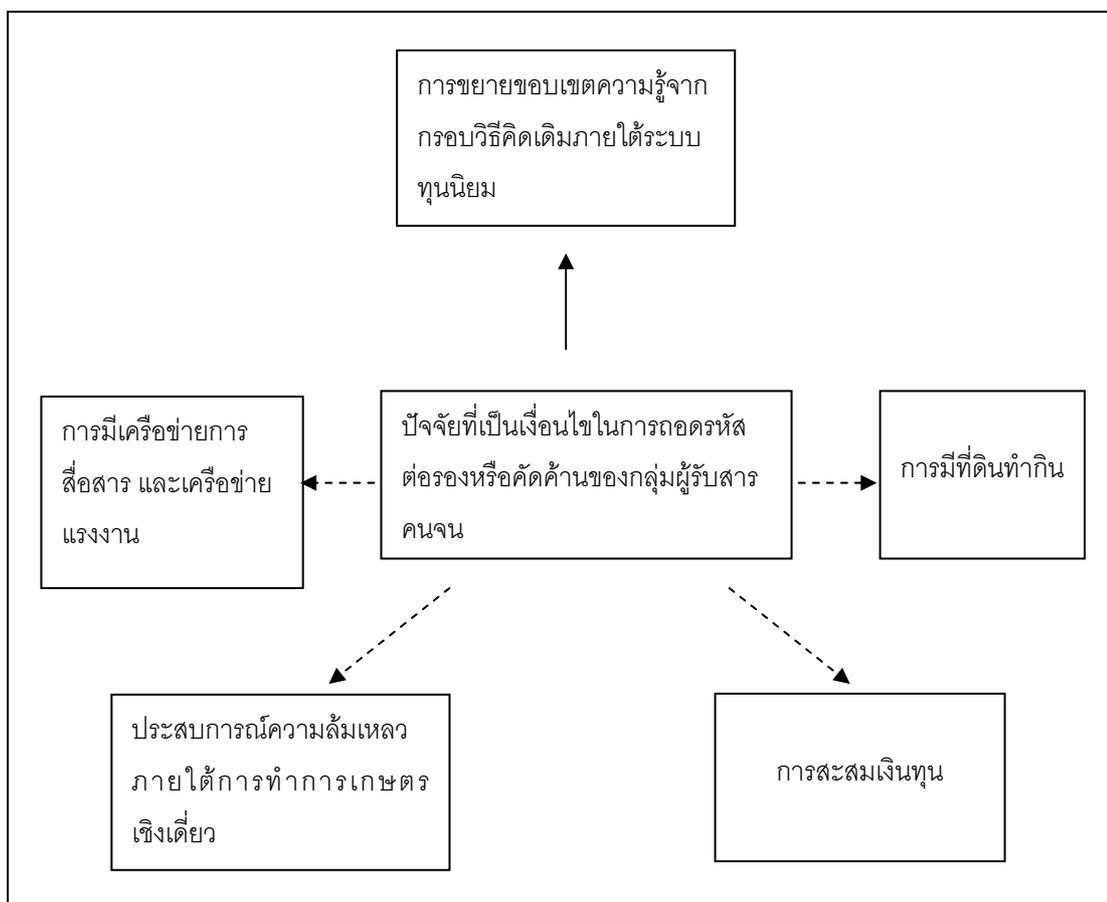
ผสมผสานบนที่ดินของตนเอง ตรงกันข้ามกับยายจำปีที่ต้องเช่าที่ดินของเพื่อนบ้าน ยายต้องกันเงินรายได้ส่วนหนึ่งเป็นค่าเช่า ขณะเดียวกันการปลูกพืชเชิงเดี่ยวทำให้ยายจำปีต้องเสี่ยงกับความผิดพลาดที่เกิดจาก “ความไม่รู้ของตนเอง” ในการเลือกเมล็ดพันธุ์มาปลูกผิดฤดูกาล ทำให้ไม่ได้อผลผลิตออกขาย แตกต่างจากการปลูกพืชแบบผสมผสานที่เปิดโอกาสให้เกษตรกรมีอำนาจต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง โดยมีทางเลือกในการจะขายก็ต่อเมื่อผลผลิตได้ราคา จากประสบการณ์จากการทำการเกษตรบนที่ดินทำกินของตนเองดังกล่าว ทำให้กลุ่มผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คั่งที่หรือหนี้เพิ่มขึ้น มีแนวโน้มถอดรหัสหรือตีความตามที่รายการเกมปลดหนี้เข้ารหัสไว้ ขณะที่ผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้มีการถอดรหัสหรือตีความต่อรองหรือคัดค้านความหมาย “คนจน” โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุ และวิธีการแก้ไขปัญหาคอนจนหรือความยากจน มีความแตกต่างจากที่รายการเกมปลดหนี้เข้ารหัสไว้

ประการที่สี่ การสะสมเงินทุน กลุ่มผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ มีการสะสมเงินที่ได้จากการทำการเกษตรผสมผสาน หรือการค้าขาย ทั้งนี้เป็นการทำการเกษตรผสมผสานหรือการค้าขายที่ยึดหลักการพึ่งตนเอง การลงทุนจึงเกิดจากการสะสมเงินของตนเองมากกว่าการไปกู้เงิน ทั้งนี้ระยะเวลาที่ใช้สะสมเงินจะเกิดควบคู่กับการสะสมความรู้ ทำให้ความผิดพลาดในการลงทุนจะความเสี่ยงต่ำกว่าการกู้เงินมาลงทุน ด้วยมีภูมิความรู้เป็นหลักประกันความสำเร็จในเบื้องต้น อีกทั้งยังไม่ต้องเสียดอกเบี้ยเงินกู้ ทำให้คนจนมีความมั่นคงด้านรายได้มากขึ้น

ประการที่ห้า การมีเครือข่ายการสื่อสาร และเครือข่ายแรงงาน กลุ่มผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ มีเครือข่ายการสื่อสารกับเจ้าหน้าที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อีกทั้งยังมีการสร้างเครือข่ายการสื่อสารกับกลุ่มเกษตรกรผสมผสานซึ่งเครือข่ายการสื่อสารดังกล่าว ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และการพัฒนาอาชีพทางการเกษตรของกลุ่มตน ในขณะที่การมีเครือข่ายแรงงานจะมีการแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างสมาชิกในกลุ่ม และวางแผนการผลิตร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้ผลผลิตการเกษตรออกมามากเกินไป ซึ่งจะส่งผลในราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ ดังนั้น การมีเครือข่ายแรงงานทำให้กลุ่มเกษตรกรมีความมั่นคงทางแรงงาน และมีหลักประกันด้านรายได้ที่มั่นคงมากขึ้น อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าปัจจัยหลักสำคัญคือ การมีชุดประสบการณ์ที่แตกต่างต่างออกไป ที่มีส่วนให้ผู้รับสารคนจนขยายขอบเขตทางความรู้ของตน ทำให้คนจนต่อรองกับความหมาย “คนจน” ในรายการเกมปลดหนี้ได้มากขึ้น

ภาพที่ 7.4

แผนภาพปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขในการถอดรหัสหรือคัดค้านของกลุ่มผู้รับสารคนจน
ที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้

ปัจจัยหลัก —————>

ปัจจัยเสริม - - - - ->

กล่าวสรุปได้ว่า ปัจจัยประสบการณ์ทางสังคมที่แตกต่างกัน มีความสัมพันธ์ต่อการถอดรหัสความหมาย “คนจน” ให้มีระดับการยอมรับ ต่อรอง และคัดค้านความหมายแตกต่างกัน ลักษณะเช่นนี้อาจให้คำอธิบายตามแนวคิดกระบวนการให้ความหมายของ Hall (1997, p. 1) ได้ว่า มนุษย์เป็นผู้ให้ความหมายโลกรอบตัว ซึ่งความหมายถูกสร้างขึ้น และมีการแลกเปลี่ยนความหมายต่อกันระหว่างสมาชิกในสังคม โดยมีการตีความโลกไปในทิศทางเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามความหมายที่เข้าใจร่วมกัน (shared meaning) มีการตีความได้หลากหลายความหมาย ทั้งนี้การให้ความหมายที่เป็นเรื่องทางวัฒนธรรม ไม่ใช่เฉพาะสิ่งที่เก็บไว้ในสมอง แต่เป็นการปฏิบัติการทางสังคม ที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างและกฎระเบียบที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนในสังคม

กรณีนี้ Fiske (1987, p. 48) ให้คำอธิบายว่า มนุษย์เป็นผู้กระทำ (subject) เป็นผู้ให้ความหมายต่อโลกรอบตัวจากการมีความสัมพันธ์ทางสังคม (social relations) ซึ่งเป็นการมีประสบการณ์ผ่านสังคม หรือผ่านการใช้ภาษา และกระบวนการทางจิตวิทยา ทั้งหมดนี้ทำให้แต่ละคนเกิดการให้ความหมายร่วมกันกับคนอื่น ดังนั้น การมีความสัมพันธ์ทางสังคมต่อกัน จึงทำให้เกิดประสบการณ์ทางสังคม (social experience) เช่นเดียวกับการศึกษาของ MacCabe (อ้างจาก Fiske, 1987, p. 50) ที่พบว่า สารจากรายการโทรทัศน์มีแนวโน้มจะปฏิเสธชุดความคิดที่ขัดแย้งกัน ขณะที่ประสบการณ์ทางสังคม (social experience) ทำให้ผู้รับสารตระหนักถึงความขัดแย้งและความแตกต่างในการอ่านความหมายจากรายการโทรทัศน์ ดังนั้น การถอดรหัสความหมายจึงอยู่ในพื้นที่ของช่วงชิงการสร้างความหมาย และผู้รับสารมีอำนาจในต่อต้านความหมายที่นำเสนอผ่านรายการโทรทัศน์

3. อำนาจของผู้สร้างในการกำหนดทิศทางของการถอดรหัสหรือตีความหมายของผู้รับสาร

การถอดรหัสหรือตีความหมายของกลุ่มผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือหนี้เพิ่มขึ้น จะมีแนวโน้มการถอดรหัสสอดคล้องและต่อรองความหมายตามที่รายการเกมปลดหนี้เข้ารหัสความหมายไว้ ขณะที่กลุ่มผู้รับสารคนจนที่หนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้จะมีระดับการต่อรองและคัดค้านเพิ่มขึ้น อันเป็นผลจากประสบการณ์ทางสังคมและเงื่อนไขดังที่กล่าวไว้แล้ว อย่างไรก็ตามในการถอดรหัสความหมายของผู้รับสารทั้งสองกลุ่ม ผู้วิจัยพบว่า มีการถอดรหัสต่อรองอยู่ในสัดส่วนมากที่สุด

ปรากฏการณ์ดังกล่าวอธิบายได้ด้วยแนวคิดของ Hall (อ้างจาก กาญจนา แก้วเทพ, 2547, p. 58) ได้ว่า แม้ว่าในความเป็นจริง ผู้รับสารจากรายการโทรทัศน์จะมีวิธีการตีความที่หลากหลายก็ตาม แต่ก็มีความหลากหลายที่อยู่ในกรอบ ดังที่ Hall เรียกว่า เป็น Polysemic

Values การตีความหลากหลายเช่นนี้มีได้มีลักษณะเดียวกับ Pluralistic ทั้งนี้เพราะความหลากหลายนั้น จะมีแบบการตีความอยู่แบบหนึ่งที่มีลักษณะเด่นกว่าอันอื่นๆ (Dominant Meaning) เช่นกรณีของกลุ่มผู้รับสารที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้อย่างพื้มนุญ ที่มีการต่อรองความหมาย “คนจน” ภายใต้ระบบทุนนิยมด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงหรือเกษตรทฤษฎีใหม่ อย่างไรก็ตามกลับเป็นความหลากหลายที่อยู่ในกรอบ กล่าวคือ ปัญหา “คนจน” ยังเป็นเรื่องที่ต้องแก้ไขในระดับปัจเจกบุคคล ด้วยการแก้ไขในระดับจิตสำนึกที่เน้นการพึ่งตนเองและมีชีวิตอย่างพอเพียงมากกว่าการแก้ไขในเชิงโครงสร้าง หรือการที่ “คนจน” ที่เป็นเกษตรกรปลูกพืชแบบผสมผสานอย่างพื้มนุญ ก็ยังต้องเป็นส่วนหนึ่งที่อยู่บนสายพานการผลิตแบบทุนนิยมต่อไป

จากแนวคิดเรื่องการตีความหลากหลายแต่อยู่ในกรอบ และถึงจะหลากหลายอย่างไร ก็มีความหมายอยู่อันหนึ่งที่เด่นกว่าความหมายอื่นๆ ทำให้ Hall นำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า คุณสมบัติดังกล่าว ทำให้เนื้อหาสารในสื่อสารมวลชน ทำหน้าที่ต่างๆ ทางด้านอุดมการณ์ตามความต้องการของผู้มีอำนาจในสื่อได้ เช่นช่วยกลบเกลื่อนความขัดแย้งในสังคม ช่วยรักษาสถานภาพไม่เท่าเทียมทางสังคมให้เป็นอย่างเดิม (status quo) เช่นเดียวกับการรักษาให้ “หนี้” และความเป็น “คนจน” ให้คงอยู่ตลอดไป โดย Hall ได้อธิบายเหตุผลเบื้องหลังปรากฏการณ์ดังกล่าวว่า ภาพในโทรทัศน์ผ่านการปรุงแต่งอย่างหนักหน่วง โดยในกระบวนการผลิตของสื่อโทรทัศน์ผ่านกลยุทธ์ของกระบวนการใส่รหัสต่างๆ มากมายในการผลิต เช่น การคัดเลือก (selection) ไม่ว่าจะเป็่สถานทีถ่ายทำ ตัวละคร เครื่องแต่งกาย รวมถึงการตัดต่อ (editing) การจัดกรอบ (framing) การเชื่อมโยง (linking) ด้วยการใส่ภาพและเสียง และการเลียนแบบ (identification strategies) เป็นต้น เช่นเดียวกับผู้ผลิตรายการได้เข้ารหัสความหมาย “คนจน” ในกระบวนการผลิตโดยผ่านองค์ประกอบการเล่นเรื่องและองค์ประกอบของรายการเกมปลดหนี้ ซึ่งเป็นการกำหนดทิศทางให้ผู้รับสารคนจนทั้งสองกลุ่มถอดรหัสหรือตีความหมาย ความอยู่แบบหนึ่งที่มีลักษณะเด่นกว่าอันอื่นๆ (dominant meaning) ตามที่รายการเกมปลดหนี้เข้ารหัสความหมายเอาไว้ได้ ทั้งนี้คุณค่าหลัก (core values) ที่ผู้รับสารคนจนทั้งสองกลุ่มเห็นร่วมกัน 3 ประการ คือ คนจนต้องรักและดูแลคนจนในครอบครัว คนจนมี “โอกาส” ในการปลดหนี้ และคนจนเป็น “ผู้ใช้แรงงาน” บนสายพานการผลิตแบบทุนนิยม

4. การปรับประสานซึ่งกันและกันระหว่างโครงสร้างกับการปฏิบัติการ (double articulation) ในการสร้างความหมาย “คนจน”

การศึกษาครั้งนี้มีข้อมูลบ่งชี้ว่า การถอดรหัสความหมาย “คนจน” ของผู้รับสารคนจนทั้งสองกลุ่ม มีลักษณะความย้อนแย้งของความหมาย (internal contradictory) ระหว่างความหมาย “คนจน” ชุดต่างๆ แสดงให้เห็นว่า อำนาจของการสร้างความหมาย “คนจน” ไม่ได้

เป็นไปในทิศทางเดียว หากแต่ในการถอดรหัสความหมาย “คนจน” ของผู้รับสารกลับมีลักษณะของการปรับประสานระหว่างความหมาย “คนจน” ชุดต่างๆ อาทิเช่นแม้คนจนเป็นผู้ที่ใช้แรงงานทำงานแข่งขันกับเวลา แต่คนจนกลับต้องทำงานนั้นด้วยเห็นว่าเป็นผู้ที่ขาดแคลนทางเศรษฐกิจ หรือแม้คนจนเป็นผู้ที่มีความทุกข์ แต่คนจนกลับต้องอดทนอยู่ในภาวะที่ทุกข์ยากนั้นด้วยเห็นว่าเป็นผู้ที่เกิดมาชาติใช้เวรกรรม

ลักษณะเช่นนี้อาจให้คำอธิบายตามแนวคิดของ Hall (1998, p. 14) ได้ว่า มีโครงสร้างอื่นที่เกิดขึ้นจากการเคลื่อนไหวทางสังคม มากกว่าโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ครอบงำอยู่ในสังคม ทั้งนี้ Hall ได้พัฒนาแนวคิดของ Althusser เรื่องการครอบงำและต่อต้าน (Articulation) ที่เปลี่ยนจากอุดมการณ์ที่เป็นเรื่องการให้ความหมายที่ตายตัว สู่วิปฏิบัติที่แตกต่างหลากหลาย (difference practices) เกิดสิ่งที่เขาเรียกว่า ปฏิบัติการต่อต้าน อุดมการณ์หลักที่ครอบงำในสังคม ซึ่งเป็นปรับประสานซึ่งกันและกัน (Double Articulation) ระหว่างโครงสร้างที่กำหนดเงื่อนไขการมีอยู่ของสิ่งต่างๆ กับปฏิบัติการของคนกลุ่มต่างๆ ที่แตกต่างกัน ที่แต่ละกลุ่มสามารถสร้างตัวตนทางสังคมขึ้นมาใหม่ได้ (new kind of social subject) โดยเขาเห็นว่า โครงสร้างไม่สามารถกำหนดความหมายที่ตายตัว แต่เป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากการปฏิบัติการที่กลุ่มต่างๆ มีต่อโครงสร้างที่ครอบงำอยู่ โดยเขาเรียกว่าเป็นการก้าวผ่านความคิดที่ว่าโครงสร้างหลักที่เป็นเงื่อนไขการมีอยู่ของสิ่งต่างๆ ในลักษณะตายตัว (Over-determination) เช่นเดียวกับที่ปรากฏในการถอดรหัสความหมาย “คนจน” ของผู้รับสารคนจนทั้งสองกลุ่ม ที่มีลักษณะความย้อนแย้งของความหมาย (internal contradictory) ระหว่างความหมาย “คนจน” ชุดต่างๆ ซึ่งตัวตนของคนจนในท้ายที่สุดจะมีลักษณะความย้อนแย้งของความหมาย “คนจน” ที่เกิดจากการปรับประสานซึ่งกันและกันระหว่างความหมายชุดต่างๆ (articulated selves)

4. หน้าที่ในเชิงวัฒนธรรมของรายการเกมปลดหนี้ที่มีต่อผู้รับสารคนจน

ในส่วนกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างสื่อมวลชนกับสังคม ผู้วิจัยใช้แนวคิดของ Fiske (1987, pp. 227 - 239) ที่กล่าวไว้ในเรื่อง ความรื่นรมย์และการเล่น (pleasure and play) มาให้คำอธิบายถึงหน้าที่ของรายการเกมปลดหนี้ที่มีต่อผู้รับสารที่เป็นคนจน Fiske กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของโทรทัศน์ในเชิงวัฒนธรรมว่า เป็นการสร้างความรื่นรมย์ให้กับผู้คน เขาเห็นว่าความรื่นรมย์ (pleasure) และความปรารถนา (desire) เป็นแรงจูงใจให้แต่ละคนแสดงพฤติกรรมออกมา โดยผ่านการสร้างความรื่นรมย์ดังกล่าว หน้าที่ของรายการเกมปลดหนี้ที่มีต่อผู้รับสารคนจน จึงอาจสรุปได้ดังนี้

ประการแรก เกมกับหน้าที่ควบคุมทางสังคม (social control) กลุ่มผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือหนี้เพิ่มขึ้น เห็นว่า ชีวิตจริงก็ต้องแข่งขันเหมือนกับผู้แข่งขันในรายการเกมปลดหนี้ได้แก่กรณีของป่าณี ที่กล่าวเปรียบเทียบชีวิตของป่ากับการเล่นเกมไว้ว่า

ถ้าไม่แข่งขันมันก็อยู่เฉยๆ ก็ไปไม่รอด ต้องแข่งกับเวลาต้องแข่งหากิน ก็เหมือนกัน แต่ว่ามันแข่งกันคนละอย่าง อย่างเกมมันต้องรีบทำเพื่อให้ทันเวลา ในชีวิตเราก็ต้องทำตามเวลาทุกวัน ต้องรับผิดชอบงานที่เราทำแล้วก็ทำให้ได้ทุกวันๆ เราจะมานอนแล้ววันนี้เราไม่ไปทำงาน มันก็ไม่ได้เราก็ต้องไป ก็เหมือนต้องสู้ชีวิตอย่างนี้ (สุวรรณณี ชัยรัตน์, สัมภาษณ์)

ป่าณีเห็นด้วยกับ “การแข่งขันทำมาหากิน” ตามที่รายการเกมปลดหนี้เข้ารหัสความหมายไว้ แต่อย่างไรก็ตามป่าณีมีรหัสความหมายที่แตกต่างจากรายการเกมปลดหนี้ โดยป่าณีเห็นว่า ตนเองมีทางเลือกที่ตนเองกำหนดได้มากกว่าผู้แข่งขันในรายการ “ชีวิตจริงกับเกมมันคนละอย่าง สมมติว่าเราจะซักผ้าวันนี้เราเหนื่อยไม่ซักก็ได้ เวลาออกงานมาแล้วก็เป็นส่วนตัว อย่างเกมไม่ได้ถ้าเปานกหวีดคือต้องทำให้เสร็จตามที่เขาตั้งเวลาไว้” (สุวรรณณี ชัยรัตน์, สัมภาษณ์)

ในขณะที่กลุ่มผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ กลับเห็นว่า การแข่งขันในรายการเกมปลดหนี้ต่างกับชีวิตประจำวัน ทั้งนี้เพราะในชีวิตประจำวันมีปัจจัยภายนอกที่ควบคุมไม่ได้ เช่นกรณีของพี่อำนาจ ที่ใช้ประสบการณ์ในการทำการเกษตรของตนเอง ที่บางครั้งอาจต้องเจอกับภัยธรรมชาติ หรือผลผลิตล้นตลาดทำให้ขายผลผลิตไม่ได้ราคาตามที่ตั้งไว้ แตกต่างจากเกมที่ถ้าทำเสร็จตามเวลาที่กำหนดก็จะได้รับเงินรางวัล โดยพี่อำนาจได้กล่าวเปรียบเทียบตนเองไว้ว่าไม่เหมือนกับเกม “เกมเมื่อถึงเวลามันก็จะได้ แต่ชีวิตเราบางทีทำไปแต่บางทีก็ไม่ได้ อย่างเราคิดว่าปีหน้าจะต้องขายข้าวได้เท่านั้นเท่านี้ แต่มันอาจจะขายไม่ได้ ถ้าเกมมันทำตามกำหนดเวลาแล้วก็ได้ ชีวิตจริงไม่เหมือนกับเกม” (อำนาจ ยอดคำ, สัมภาษณ์)

สำหรับกรณีของป่าณีเห็นได้ว่า รายการเกมปลดหนี้มีหน้าที่ในการควบคุมทางสังคมผู้รับสารที่เป็นคนจน ทั้งนี้การรับรู้ถึงการปฏิบัติตัวของคนจนในสังคมที่ “ต้องแข่งกับเวลาต้องแข่งหากิน” โดยมีตัวอย่างจากการแข่งขันในเกมปลดหนี้ อย่างเกมมันต้องรีบทำเพื่อให้ทันเวลา และนำไปเปรียบเทียบกับการทำงานในชีวิตประจำวันว่า “ชีวิตเราก็ต้องทำตามเวลาทุกวัน ต้องรับผิดชอบงาน” ตรงข้ามกับพี่อำนาจที่มีเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างชีวิตตนกับเกม โดยเห็นว่า “ชีวิตจริงไม่เหมือนกับเกม” ทั้งนี้ Barthes (อ้างจาก Fiske, 1987, p. 227) กล่าวถึงหน้าที่ของความรื่นรมย์จากเกมการแข่งขันว่า เป็นวิธีการกำหนดตำแหน่งที่ให้กับชนชั้นที่แตกต่างกัน ทั้งนี้คำพูดและจินตนาการที่มีอยู่ในตัวบท จะนำไปสู่กับตีความเพื่อความรื่นรมย์ของผู้รับสาร ดังนั้นความรื่นรมย์จึงเป็นกระบวนการกำหนดภาพตัวแทนให้กับโลกรอบตัว เช่นเดียวกับที่เกิด

ขึ้นกับป่าถึ ที่ได้กำหนดตำแหน่งแห่งที่ให้กับการเป็นผู้ใช้แรงงานที่ดีของระบบทุนนิยม แต่อย่างไรก็ตามผู้รับสารคนจนมีการกำหนดตำแหน่งแห่งที่ให้กับชนชั้นที่แตกต่างกัน โดยป่าถึมีทางเลือกที่จะกำหนดชีวิตของตนเองได้ในระดับหนึ่ง ดังเช่นที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของป่าถึนั่นเอง หรือกรณีของพีอำนาจที่ได้ใช้ประสบการณ์ของตนถอดรหัสหรือตีความหมายคัดค้านความหมายที่รายการเกมปลดหนีเข้ารหัสไว้

ประการที่สอง เกมกับหน้าที่ประกอบสร้างสังคมลำดับชั้น (ordered world) ผู้รับสารคนจนสร้างความหมายการ “เล่น” เกม และคนจนที่เป็นผู้เล่นเกมต้องยอมรับกฎเกณฑ์ที่ทางรายการกำหนดขึ้น โดยกฎเกณฑ์จะกำหนดให้คนจนที่เป็นผู้แข่งขันมีอิสระ และถูกควบคุมการกระทำบางอย่างในเกมการแข่งขัน ทั้งนี้ในรายการเกมปลดหนี คือ การควบคุมให้คนจนที่เป็นผู้แข่งขันผลิตผลงานตามเงื่อนไขเรื่องเวลาและคุณภาพ

สำหรับกลุ่มผู้รับสารคนจนที่มีหนี้คงที่หรือหนี้เพิ่มขึ้น มีความเห็นต่อการแข่งขันในรายการเกมปลดหนีว่า คนจนต้องใช้แรงงาน โดยผู้ผลิตรายการมีอำนาจในการกำหนดกติกา เช่นกรณีของป่าถึที่เห็นว่า “มันก็ยุติธรรมอย่างว่าคนเราจะมาได้อะไรเปล่าๆ ก็ไม่ได้ เขาก็ต้องให้เราออกกำลัง (หัวเราะ) ออกแรง ถ้าไม่ออกแรงมันจะได้มาได้อย่างไร เหมือนกับงานถ้าเราไม่ได้ออกแรง มันจะได้เงินได้อย่างไร ไม่ใช่ไปยื่นเฉยๆ แล้วเราจะให้” (สุวรรณณี ชัยรัตน์, สัมภาษณ์)

ทั้งนี้ตัวป่าถึเองได้กำหนดตำแหน่งแห่งที่ให้กับ “เขา” คือ ผู้ดำเนินรายการ เป็นผู้ที่มีอำนาจควบคุม “เรา” ที่เป็นคนจนเป็นผู้ที่ต้องทำงานประเภทที่ต้อง “ออกแรง” ในทำงาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นอำนาจทางชนชั้นที่แตกต่างกันทางสังคม ที่สอดคล้องกับโลกในความเป็นจริง ดังที่เกิดขึ้นในโรงงานของยายจำปีที่ต้องปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของหัวหน้า เช่นเดียวกับคนจนที่เป็นผู้แข่งขันที่ต้องปฏิบัติตามกติกาของผู้ดำเนินรายการ “ต้องมีความซื่อสัตย์ต่อเขา และขยันขันแข็งในการทำงาน แล้วหัวหน้าสั่งอะไรยายก็จะไปทำอย่างนั้น ถ้าไม่เชื่อฟังคำหัวหน้าก็คือออก” (จำปี กัณธิยะ, สัมภาษณ์)

เช่นเดียวกับกลุ่มผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ ที่มีความเห็นสอดคล้องว่ารายการเกมปลดหนีมีความ “ยุติธรรม” เพราะเป็นไปตามกติกาที่ทุกคนยอมรับ เช่นกรณีของพีมานุญที่เห็นว่า “มันเป็นกติกาที่ต้องวางไว้ถือว่ายุติธรรม เมื่อมีการแข่งขันก็ต้องมีกติกา ไม่งั้นไม่มีข้อยุติ มันตัดสินไม่ได้ ดังนั้นจึงต้องยอมรับกติกา”

เห็นได้ว่า อำนาจที่แตกต่างกันระหว่างผู้ดำเนินรายการ ที่เป็นผู้กำหนดกติกาให้กับตัวละครหลักคนจนที่เป็นผู้แข่งขัน ได้กลายเป็นเรื่องให้เห็นชอบโดยทั่วไป สำหรับรายการเกมปลดหนีได้ทำหน้าที่ประกอบสร้างสังคมลำดับชั้น ซึ่งเป็นการตอกย้ำตำแหน่งแห่งที่ของคนจนที่ต้องอยู่ได้

อำนาจของชนชั้นอื่น ผ่านกติกาการแข่งขันในรายการเกมปลดหนี้ ซึ่งสอดคล้องกับกฎระเบียบการปฏิบัติงานของคนจนในโลกความเป็นจริง

ประการที่สาม เกมกับหน้าที่ในการสร้างความหมายร่วมกันให้กับผู้ชม (shared meaning) โดยผู้ชมจะเป็นผู้ให้ความหมายกับตัวบทของรายการเกมปลดหนี้ ทั้งนี้ในตัวบทจะแฝงด้วยความรู้ อำนาจ และความรื่นรมย์ สำหรับรายการเกมปลดหนี้ที่สร้างความรื่นรมย์ให้กับคนจนที่เป็นผู้รับสาร ขณะเดียวกันรายการเกมปลดหนี้ได้แฝงความรู้ และอำนาจ ที่เป็นการสร้างความหมายร่วมเกี่ยวกับ “คนจนหรือความยากจน” เฉพาะมิติทางเศรษฐกิจในระดับปัจเจกบุคคล รวมถึงการให้คุณค่ากับการแข่งขัน เห็นได้จากกรณีของยายจำปีที่ให้ความหมายร่วมระหว่างเกมปลดหนี้กับชีวิตของตนเองว่า ชีวิตคือการแข่งขัน ที่ต้องมีความอดทนต่อผู้ ซึ่งเป็นการให้ความหมายร่วมของ “คนจน” ในการเป็นแรงงานภายใต้สภาพการผลิตแบบทุนนิยม ดังที่ยายกล่าว “ใช้ต้องแข่งขัน เราก็ต้องสู้ชีวิต ความจริงยายท่อนะจะฟังผัวก็ไม่ได้ ถ้าไม่มีหลานน้อยก็ท้อไปแล้ว” (จำปี กันธิยะ, สัมภาษณ์)

ในขณะที่กลุ่มผู้รับสารคนจนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ มีการให้ความหมาย “คนจน” ที่ต้องแข่งขันอยู่บนสภาพการผลิตแบบทุนนิยม แตกต่างจากที่รายการเกมปลดหนี้เข้ารหัสไว้ โดยเห็นว่า เกมปลดหนี้ทำให้ผู้ชมเกิดการเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาจากผู้แข่งขัน ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับตัวเองได้ เช่นกรณีของตาเบ็งที่เห็นด้วยกับการแก้ปัญหาเรื่องเงินทุนให้กับคนจน “มันมีประโยชน์กับคนที่มีความขยันอดทน แต่ไม่มีทุน คือ เกมปลดหนี้คล้ายๆ กับมาต่อยอดให้ทุนผมว่าเป็นสิ่งที่ดีให้คนที่ตั้งใจทำแต่ไม่มีทุนไม่มี เป็นการช่วยแก้ปัญหาคนในชุมชนในหมู่บ้านนั้นๆ” (เบ็ง สมณา, สัมภาษณ์)

หรือพินัญญาที่เห็นว่า เกมปลดหนี้ทำให้ผู้ชมเกิดการเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาจากผู้แข่งขัน ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับตัวเองได้ “การต่อสู้ชีวิตและการแก้ไขปัญหาที่มีมันอยู่ในนั้น แต่ถ้าเราดูเฉยๆ มันก็ไม่ได้อะไร แต่ถ้าดูแล้วมาคิดเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นอะไรบ้าง มีแนวคิดอะไรบ้างที่จะนำมาใช้กับตัวเอง” (มัญญา เทศน้า, สัมภาษณ์)

ประการที่สี่ เกมกับหน้าที่สร้างสังคมในอุดมคติของระบบทุนนิยม (utopia of capitalism) Dyer (อ้างจาก กาญจนา แก้วเทพ, 2545) เสนอว่า รายการบันเทิงจะมีลักษณะของการนำเสนอโลกเพียงด้านเดียว (one-dimensional) โดยมักที่จะนำเสนอความสัมพันธ์ของคนให้ “ง่าย” (simple) กว่าความเป็นจริง ทั้งนี้ความบันเทิงอาจทำหน้าที่ตอบสนองของความปรารถนาที่ต้องการชีวิตที่ดีกว่า สำหรับรายการเกมปลดหนี้มีการใช้ความปรารถนาของคนจนในการ “การปลดหนี้” และผู้ผลิตตอบสนองความต้องการนั้นด้วยการนำเสนอโลกเพียงด้านเดียว คือ การเป็นผู้ใช้แรงงานบนสภาพการผลิตของระบบทุนนิยม ที่ต้องทำงานแข่งขันกับเวลา เพื่อแลกกับ

เงินตราค่าจ้างแรงงาน หรือเงินรางวัลจากรายการ เช่นกรณีของพี่อานวย ที่เห็นว่าเกมมีความยุติธรรม เมื่อทำงานได้ก็ควรจะได้ค่าแรงตามผลงาน ซึ่งแตกต่างจากในชีวิตจริงของเกษตรกรที่ลงทุนลงแรงไปแล้วอาจต้องประสบกับความล้มเหลว

ในชีวิตจริงมันไม่ใช่อย่างนั้น ถ้าเราไปถึงตรงนั้นแล้วไม่ได้ตามที่เราคิดไว้ อย่างชีวิตเราจะไปบอกว่าเหมือนกับเกมที่ทำได้เสร็จในสามนาที อย่างให้सानตะกร้าภายในเวลาที่กำหนด แต่ถ้าพูดในชีวิตของเราเมื่อถึงเวลาที่ทำงานจริงอาจทำไม่ได้ตามที่ตั้งไว้ก็ได้ แต่เกมมันก็ให้ความยุติธรรม แต่ชีวิตจริงมันไม่ได้ (อานวย ยอดคำ, สัมภาษณ์)

สำหรับสามนาที่ที่ต้องसानตะกร้าในเกมการแข่งขัน จึงเป็นช่วงเวลาในอุดมคติของการเป็นผู้ใช้แรงงานในระบบทุนนิยม กล่าวคือ คนจมนที่ เป็นผู้แข่งขันต้องใช้แรงกายทำงานด้วยความซื่อสัตย์ซึ่งหากทำได้ตามเงื่อนไข ย่อมสมควรได้รับเงินรางวัลเป็นการตอบแทน อย่างไรก็ตามคนจมนที่เป็นคนดีของระบบ ที่ต้องทำงานหนักและเหนื่อยอาจไม่ได้รับเงินตราค่าแรงอย่างที่คนจมนเป็นผู้แข่งขัน ได้รับเงินรางวัลจากรายการเกมปลดหนี้ก็ได้ เช่นกรณีของป่าณิที่เห็นว่า ตนเองไม่ได้รับความยุติธรรม เมื่อเปรียบเทียบระหว่างรายได้กับความเหนื่อยจากการทำงาน “สำหรับป่าจะว่ายุติธรรมมันก็น้อยไปสักนิดกับงานทั้งวัน จำนวนเงินมันน้อย เดี่ยวไม่เหมือนเมื่อก่อน 100 บาทเมื่อก่อนอยู่ได้นะ เดี่ยวนี้ออกไปตลาด 100 บาทก็ไม่พอ” (สุวรรณณี ชัยรัตน์, สัมภาษณ์)

จากผลการศึกษากลุ่มผู้รับสารคนจมนที่มีหนี้คงที่หรือหนี้เพิ่มขึ้น มีแนวโน้มยอมรับต่อสถานการณ์ทางสังคม (social situation) ตามตัวละครหลักคนจมนที่ เป็นผู้แข่งขันเผชิญอยู่ในรายการเกมปลดหนี้ ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มผู้รับสารคนจมนที่มีหนี้ลดลงหรือไม่เป็นหนี้ อย่างไรก็ตามในส่วนของผู้รับสาร Hall (อ้างจากกาญจนา แก้วเทพ, 2547, น. 47) ได้ให้คำอธิบายไว้ว่า แม้ว่าจะมีช่องว่างด้านความเข้าใจระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร กล่าวคือ ผู้รับสารจะไม่สามารถถอดรหัสความหมายออกได้ถูกต้องตามที่ผู้ส่งสารต้องการ เช่นเดียวกับการถอดรหัสในลักษณะต่อรองและคัดค้านของผู้รับสารคนจมนทั้งสองกลุ่ม กรณีนี้ให้คำอธิบายด้วยแนวคิดของ Hall ได้ว่า สำหรับ “ความหมายหลักๆ หรือใจความสำคัญๆ” ผู้รับสารจะสามารถถอดรหัสตามที่ผู้ส่งสารได้ใส่รหัสเอาไว้ได้ ทั้งนี้เขาได้ให้คำอธิบายว่า เมื่อผู้รับสารนั่งดูภาพหน้าจอโทรทัศน์ เขาไม่ได้ตีความภาพจากหน้าจอเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการรับสารที่ผู้ชมได้เรียนรู้รหัสที่มีอยู่ไปด้วย กล่าวคือ การเป็นคนจมนเกิดมาจากความล้มเหลวในการลงทุนทำการเกษตร ดังนั้น คนจมนจึงต้องมีความรับผิดชอบต่อหนี้สินของตนเอง หรือคนจมนเป็นผู้ที่เกิดมาผิดใช้กรรม ทำให้คนจมนต้องยอมรับสภาพชีวิตที่ทุกข์ยากของตนเอง ขณะเดียวกันคนจมนที่สามารถใช้กำลังร่างกายทำงานแข่งขันกับเวลาได้สำเร็จเป็นผู้ที่สมควรได้รับการยกย่องจากสังคม ในขณะที่เดียวกันการสร้างชุดรหัสความหมายหลัก “คนจมน”

ดังกล่าว เป็นวิธีการการควบคุมทางสังคมผ่านเกมการแข่งขัน โดยสร้างให้คนจที่เป็นผู้เล่นเกม ต้องยอมรับกฎเกณฑ์ของทางรายการ ซึ่งเป็นการสร้างสังคมลำดับชั้นที่ไม่เท่าเทียมกัน และนำไปสู่การสร้างควมหมายร่วมระหว่างเกมปลดหนี้กับชีวิตของผู้รับสารคนจทั้งสองกลุ่ม โดยเฉพาะควมหมายร่วมที่ว่า ชีวิตคือการแข่งขันที่ต้องมีความอดทนต่อสู้กับ “หนี้” และ “ควมยากจน” ซึ่งเป็นการสร้างคนจในมิติเดียวในอุดมคติของสังคม กล่าวคือ การเป็นผู้ใช้แรงงานบนสภาพการผลิตของระบบทุนนิยม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้กำหนดนโยบาย

ปัจจัยหนึ่งที่เป็นเงื่อนไขในการถอดรหัสควมหมายต่อรองหรือคัดค้าน “คนจ” ตามที่รายการโทรทัศน์เข้ารหัสไว้ คือ การขยายขอบเขตควมรู้ และการมีเครือข่ายการสื่อสารดั่งนั้น ในส่วนของนโยบายการสื่อสารเกี่ยวกับคนจควรส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนมุมมองต่อปัญหาคนจ และวิธีการแก้ไขปัญหาคนจ จากระดับปัจเจกบุคคลในมิติเศรษฐกิจสู่การมองปัญหาคนจในเชิงโครงสร้าง ในขณะที่เดียวกันควรส่งเสริมให้กลุ่มคนจมีช่องทางการสื่อสารมากขึ้น ทั้งในส่วนของ การสนับสนุนให้เกิดการสื่อสารระหว่างกลุ่มคนจ และสื่อชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการขยายขอบเขตของควมรู้ และใช้ช่องทางการสื่อสารดังกล่าว เพื่อให้คนจได้พูดถึงปัญหาต่างๆ ที่ตนเองต้องเผชิญอยู่ในมุมมองของกลุ่มคนจเอง และเพื่อใช้เป็นช่องทางให้ปัญหาในกลุ่มคนจ ก่อตัวขึ้นเป็นนโยบายสาธารณะ ที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาคนจหรือควมยากจนในเชิงโครงสร้างต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ผลิตรายการโทรทัศน์

ผู้ผลิตรายการควรนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวข้องกับคนจจากหลากหลายมุมมอง โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับควมรู้ในการประกอบอาชีพ ที่แตกต่างจากการเป็นผู้ใช้แรงงาน และเกษตรภายใต้ระบบทุนนิยม โดยเฉพาะแบบอย่างควมสำเร็จของเกษตรกรที่ปลูกพืชแบบผสมผสานภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงหรือเกษตรทฤษฎีใหม่ รวมถึงเนื้อหาที่เกี่ยวกับการเก็บออมสำหรับไว้ลงทุนเพาะปลูก และตัวอย่างของการรวมกลุ่มเครือข่ายควมรู้และแรงงานในกลุ่มคนจ ซึ่งทั้งหมดอาจเป็นปัจจัยที่ไปสู่การตั้งคำถามกับชีวิตที่ทุกข์ยากของคนจ และทำให้ผู้รับสารคนจมีการถอดรหัสหรือตีควมหมายต่อรองหรือคัดค้านควมหมาย มากกว่าการยอมรับ

ความหมายตามที่รายการโทรทัศน์เข้ารหัสความหมายไว้ ทั้งนี้จากผลการวิจัยได้ชี้ให้เห็นว่า อำนาจของผู้รับสารในการถอดรหัสหรือตีความหมายว่า ประสบการณ์ทางสังคมทำให้ผู้รับสาร คนจนมีการยอมรับ ต่อรอง และคัดค้านความหมาย “คนจน” ที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะ เงื่อนไข เรื่องความรู้ในการประกอบอาชีพ การมีที่ดินทำกิน และการสร้างเครือข่ายการสื่อสารและ เครือข่ายแรงงาน เป็นต้น นอกจากนี้ผู้ผลิตรายการควรมีความระมัดระวังต่อการนำเสนอภาพแบบ ฉบับให้กับคนจนด้วยการเลือกติดตั้งคุณลักษณะบางประการให้กับคนจน ทั้งนี้จากผลการวิจัยได้ ชี้ให้เห็นว่า ผู้ส่งสารมีการสร้างภาพแบบฉบับให้คนจน อาทิเช่น คนจนเป็นผู้ที่มีความอดทน คนจน เป็นผู้ไม่มีอาชีพใช้แรงงาน คนจนเป็นผู้ที่เกิดมาชาติใช้กรรม เป็นต้น

ข้อเสนอแนะการวิจัยในครั้งต่อไป

1. การศึกษาการสร้างความหมาย “คนจน” ในตัวบทอื่นๆ

ที่ผ่านมาได้มีการศึกษาการสร้างความหมาย “คนจน” ผ่านรายการสารคดี และใน การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาผ่านรายการเกมโชว์ ในการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาการสร้าง ความหมาย “คนจน” ในละครหรือภาพยนตร์ นอกจากนี้ในการวิจัยครั้งต่อไปควรให้ความสนใจกับ ศึกษาการสร้างความหมาย “คนจน” ในตัวบทสื่อชุมชน หรือสื่อพื้นบ้าน ทั้งนี้เนื่องจากการศึกษา ครั้งนี้เป็นการศึกษาตัวบทรายการโทรทัศน์ที่เป็นสื่อกระแสหลัก อย่างไรก็ตามหากพิจารณาตาม แนวคิดของ Hall ที่เห็นว่ามียุคความหมายแบบหนึ่งที่มีลักษณะเด่นกว่าอันอื่นๆ (Dominant Meaning) จึงน่าสนใจศึกษาเพื่อพิจารณาว่า ในตัวบทที่คนจนค่อนข้างมีอำนาจในการกำหนด เนื้อหาด้วยตัวเอง จะมีเนื้อหาที่อยู่ภายใต้การครอบงำทางอุดมการณ์ หรือมีการสร้างความหมาย ทางเลือกในลักษณะของการต่อรอง และต่อต้าน ทั้งนี้จะเป็นการเปิดเผยให้เห็นถึงกลไกการ ทำงานของระบบภาพตัวแทน “คนจน” ในสังคมไทยได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2. การศึกษาการสร้างความหมายคนชายขอบในตัวบทต่างๆ

ในการศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษาการสร้างความหมายคนชายขอบกลุ่มต่างๆ ใน สังคมไทยผ่านตัวบทที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชน รวมทั้งการถอดรหัสความหมายดังกล่าวจาก มุมมองของกลุ่มคนชายขอบ อาทิเช่นกลุ่มคนพิการ กลุ่มผู้ติดเชื้อเอดส์ กลุ่มคนรักร่วมเพศ กลุ่ม คนชรา กลุ่มแรงงานต่างด้าว หรือกลุ่มคนอื่นๆ ทั้งนี้เนื่องจากข้อค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้พบว่า ผู้ส่งสารเลือกสร้างความหมายให้กับ “คนจน” ในขณะที่การถอดรหัสความหมายของคนจน ทำให้ เห็นความหมายที่แตกต่างออกไป ทั้งนี้เพื่อเปิดเผยให้เห็นถึงกรอบความคิดที่กำหนดความหมาย และความเข้าใจต่อคนชายขอบกลุ่มต่างๆ ในสังคมไทย

3. การศึกษาชีวิตประจำวันของกลุ่มคนจนที่มีการเคลื่อนไหวประเด็นทางการเมืองหรือสังคม

การศึกษาครั้งนี้ส่วนหนึ่งมีการศึกษาชีวิตประจำวันของผู้รับสารคนจน ผู้วิจัยพบว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันกับการสร้างความหมาย “คนจน” ทั้งนี้ตามความคิดของ Gramsci (อ้างจาก Curran, 1996, p. 18) เห็นว่า รูปแบบสังคมพลเมือง (civil society) เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการต่อต้านความหมายหรืออุดมการณ์หลักที่ครอบงำอยู่ในสังคม โดยเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้มีความซับซ้อนในกระบวนการผลิตซ้ำอุดมการณ์ โดยเกิดการก่อตัวอุดมการณ์และวัฒนธรรม ไม่ใช่มีแต่เฉพาะอุดมการณ์ของชนชั้นกลาง (bourgeois ideology) ที่เข้ามาแทนที่อุดมการณ์รัฐที่เป็นเครื่องมือครอบงำสังคม ซึ่งสอดคล้องกับความคิดของ Foucault เรื่องการปลดปล่อย (emancipation) ที่เขาเสนอว่า เป็นบุคคลที่สร้างคุณค่าด้วยตัวเองและกระทำตามคุณค่านั้น โดยรู้ถึงพลังอำนาจทางสังคมของตนเอง (social force) ที่จะนำไปสู่รูปแบบการขับเคลื่อนทางการเมือง (political force) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นควรนำปัจจัยรูปแบบสังคมแบบพลเมือง (civil society) มาทดสอบการให้ความหมาย “คนจน” หรือการสร้างตัวตนของ “คนจน” กลุ่มนี้ โดยพิจารณาถึงการปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งการเปิดรับข่าวสารต่างๆ ของกลุ่มคนจน อาทิเช่น กลุ่มสมัชชาคนจน หรือเครือข่ายเกษตรภาคเหนือ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การหาคำตอบว่า มีปัจจัยใดที่ทำให้คนจนที่เป็นปัจเจกบุคคลกลายเป็นส่วนหนึ่งของพลังทางสังคม ที่เข้าไปมีส่วนร่วมเคลื่อนไหวประเด็นทางการเมืองหรือสังคม